

TANÜGYI MELLÉKLET

A „DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP“-HOZ.

Első évfolyam.

3. szám.

1884. Márczius 5.

Megjelenik minden hó 5-kén másfél iven.

Az erdélyi ref. gymnasiumok jövőjéről.

Az erdélyi ref. egyházkerületnek öt teljes és két 4 osztályu gymnasiuma van. Mindez intézeteknek, külön-külön, alig van a középiskolai országos törvény következtében sürgősebb teendőjük, mint az alkalmazkodás e törvény 32. §-hoz, mely szerint „a rendes tanárok száma (az igazgatón kívül) bármely középiskolában nem lehet kisebb az abban fenálló osztályok számánál.“

„Rendes tanároknak“ az erdélyi egyházkerületben azokat a nagyon tisztességesen fizetett s egykoriban akadémiái rangu tanárokat nevezik, a kiket állásukra az egyházkerületi közgyűlés választ, s ez által egyszersmind azzal a joggal ruház föl, hogy mind az egyházkerületi közgyűlésnek, mind az illető intézeti előjárásának tagjai legyenek. Ily értelemben vett „rendes tanárai“ számmal az erdélyi ref. gymnasiumok közül egyetlenegy sem felel meg az országos törvény követelményének.

De hisz a középiskolai törvény a „rendes tanár“ nevezet meghatározásául csak ennyit mond: „A rendes tanárok . . . éltök hosszáig alkalmaztatnak és . . . évi fizetést huznak“ (33. §.) E meghatározásnak többnyire megfelel az erdélyi kollégiumok u. n. „segédtanárainak“ és „szaktanítóinak“ állása is. S ehez képest ezek a tanerők a kormányhoz fölterjesztendő évi jelentésekben kétségkívül a rendes tanárok rovatába lesznek iktatandók. Azonban a csomó még ezzel sem lesz eléggé megoldva. Ugyanis a rendes tanárok követelt száma így sem fogja mindenik intézetnél kifutni annyira, mint a mennyi a fenálló osztályok száma. Pedig még e számon kívül kell esnie az igazgatónak s ezen fölül a 8 osztályu gymnasiumnál még egy — habár esetleg csak ideiglenes („helyettes“) — tanerőt kell kimutatni, (nem számítva a hittanárokat, a szépírást, torna-, ének- s zenetanítókat). Az így kimutatandó létszámon belől nem fognak szerepelhetni a papok sem, a kik jelenleg egy-két kollégiumunknál, mellékesen, tanítással vannak megbizva; mert a törvény elég világosan kimondja, hogy a „tanárok . . . fizetéssel járó hivatalt, vagy rendes alkalmazást el nem vállalhatnak“ (32. §.)

Vegyük azonban föl, hogy a törvény betűjének a felsorolt tekintetből gymnasiumaink, úgy a hogy, valamennyien meg fognak felelhetni. De vajjon meg fognak-e felelni a ref. tanügy régi jó hírének? Meg fognak-e felelni a tanügy valódi érdekeinek? Lehet-e remélniök, hogy szükségből állandósított 6—700 forintos tanári állomásokra megnyerhessék s azokon meg is tarthassák a legjobb erőket, a kiket kívánhatnak, midőn ezek, jövőre már állami diplomával kezökben, nincsenek többé kizárólag a mi intézeteinken csüngésre utalva? A buzgalom és ragaszkodás csodáit szülhette az „itt élned, halnod kell“ gondolata; az állami diploma birtoka kosmopolitákká fogja tenni gyengén fizetett jeles tanárainkat: ubi bene . . . annyival inkább, mert nincs saját tanárképző intézetünk sem, s leendő tanáraink képzésének irányára, tanári jellemök formálódására nem gyakorolhatnak közvetlen befolyást protestáns eszmék, mintaképek és hagyományok.

Kétségtelennek látszik előttem, hogy a tanári fizetések kérdése protestáns kulturánkra nézve rövid időn a legégetőbb, sőt végzetes kérdéssé, intézeteink lételének, legalább az országos versenyben becsülettel megállhatásuknak kérdésévé fog válni. — A versenyben, melynek sorompóit a középiskolai törvény megnyitotta, első sorban a pénzkérdés fog dönteni, s csak azután jönnek a többi tényezők. Gyenge fizetések és gyarló tanárok s kulturánk színvonalának sülyedése: egyre megy.

Anyagi erőre van tehát szükségünk, de honnan vegyük azt? Hisz' bizhatnánk a protestáns buzgóságnak napjainkban is meg-megnyilható forrásaiban; bizhatnánk abban, hogy a gondviselés eszközeit készen találjuk majd a legnagyobb szükség küszöbén; de valamire csak számítani is kell, s a pusztá reményeknek kívül kell esniök a komoly számvetés rovatain.

Semmiféle új segélyforrásra sem számítva — mint-hogy az alapok nagyobb részének helyhez kötöttsége miatt egyik intézetünket sem egyesíthetjük merejében egy másikkal — legegyszerűbb intézkedés volna az, hogy vagyontalanabb teljes gymnasiumainkat 6 és 4 osztályu-

akká redukáljuk. Ez azonban oly egyszerű és — nem tetsző mód, hogy kár is a szót szaporítani felőle.

Kérjünk tehát állami segílyt. A középiskolai törvény 47. §-át nézve, azt hiszem, hiu ábránd marad az, hogy pl. mint egyházkerület nyerhessünk állami segíly-átalányt. A kormány mindig ragaszkodni fog, könnyen érthető okokból, a 47. §-hoz s csak egyes intézeteket fog szerződés mellett segílyezhetni. — A segílynek azonban ily alapon való kérését és elfogadását egyetemes konventünk Kolozsvárt, 1883-ban tartott gyűlése jegyzőkönyvének 44. pontjából kitetszőleg, igen-igen megfontolandónak tartja, ugyszólván egyelőre meg is tiltja. S a konventnek e tilalma, nézetem szerint is, nem az állam iránt való bizalmatlankodást, hanem másnemű aggodalmat akart kifejezni. A 47. §. alkalmazásával segílyezendő intézetekhez a segílyösszeg arányában, a miniszter fogna megfelelő számú tanárokat kinevezni, míg a többi állomásokat az iskolatulajdonos felekezetnek volna joga betölteni. — Igy aztán amolyan felemás tanárkarok keletkeznének, autonomiánk az illető intézetek irányában esorbát szenvedne s a rendelkezés és igazgatás bonyodalmai nem kevés kellemetlenséget okozhatnának részint az államkormányának, részint felekezeti főhatóságunknak. Nem ideje most e lehetőségek fejtegetésébe bocsátkoznom. Elég az, hogy erdélyi ref. intézeteink közül legalább 3—4 rászorulna az állami segílyre, ha már épen arra kerülne a dolog. Minthogy azonban tény az, hogy intézeteink, amennyiben ez iránt eddigelé nyilatkozniok alkalmuk volt, általában magok is idegenkednek a törvény 47. §-a értelmében való segílyeztetéstől: szabadságot veszek magamnak a következőkben egy nézetem szerint célravezetőbb expediesnek fölfejtésére.

Erdélyi ref. intézeteinkre kétségkivül szűkebb körü hivatás vár a jövőben, mint a mit vallottak a multban. Mig fényes multjokban nem csupán egyházunknak szolgáltak, hanem a nemzeti kulturának voltak mondhatni kiváltságos képviselői: addig jövőre, alkotmányos hazánkban, nemzeti kormány alatt, melynek mind gondja, mind eszközei vannak, s első sorban neki kell hogy legyenek — a nemzeti kultura fejlesztésére, a mi intézeteinknek arra kell szoritkozniok, hogy egyházunknak érdekeit szolgálják mentől hivebben. Ama másik, általános nemzeti, országos hivatásukat akkor is vállalniok, a mikor szorosan véve nincs rá direkt szükség, magában véve bármily dicső dolog, mégis csak — luxus. Multbeli rangunk, hagyományaink, megengedem, alkalmasak e fényezésre csábitani, ha ugyan módunk, erőnk van rá; ám ha erőnk szerény, fogyatékos: ez gazdálkodásra kell hogy intsen, legalább ideiglenesen — lemondásra kell hogy szoritson, lemondásra a luxusról, hogy megélhessünk tisztességesen, s biztosithassuk jövőnket.

Mi az a luxus, melyről tanácsos volna lemondanunk?

Mik azok a feltételek, melyektől az erdélyi ref. kultura tisztességének, életérdekeinek fentartása függ?

Ha az állam Erdélynek néhány pontján, melyeken a magyarságnak eddigelé a mi intézeteink voltak védő bástyái, hajlandó volna maga állítani föl, maga tartani föl középiskolákat: ezzel kétségkivül csak azt bizonyítaná, hogy érti azon kötelességét, melyet a középiskolai törvény már csak létrejövetelének pusztá tényével is vállalaira ró. E kötelessége érzetét élénkebbé kell hogy tegye az a nagyon is világos körülmény, hogy a középiskolai törvény a felekezeti intézetek életföltételeit lényegesen megsulyosította. — Ha az állam ama kötelességét egy-két új középiskola fölállításával teljesitené is: ennek mi, erdélyi magyar protestánsok, mint magyarok, csak örvendhetnénk, mint protestánsok, minden bizalmatlanság nélkül nézhetnénk elébe; mert a mi érdekeink sohasem voltak, s a magyarok Istene tán nem is fogja engedni, hogy valaha ellentétesek lehessenek a magyar államcival. Ha új intézetek fölállítására az államkormány oly pontokat választana ki (s nekünk erre kellene minden erőnkkel és befolyásunkkal törekednünk), a hol meglevő erőtelenebb intézeteink körül egynek-kettőnek a multban teljesített magyar nemzeti missióját átvállalhatná, s akép azon egy-két intézetünknek minden áron való fentartását feleslegessé tenné: akkor mind a hét intézetünknek mostani alakjában, terjedelmében, mostani rendeltetésével való fentartása valóban fényűzés volna. S akkor e fényűzésről józanon le kellene mondanunk, okosan ki kellene kerülnünk a czifra nyomoruságot, s erőnket tanügyünk tisztességének fentartására, elsőrendü szükségünk kielégítésére, valódi érdekeink megmentésére kellene fordítanunk.

Elsőrendü kulturalis szükségünk pedig, ha nem csalódom, a következők:

a) Alkalmat adni arra, hogy ref. atyánkfiai olcsón, tisztességesen, erdélyi protestáns hagyományainknak megfelelő támogatás mellett, taníttathassák s neveltethessék fiaikat.

b) A legkitünőbb tehetségű ref. ifjakat erkölcsileg és anyagilag segíteni arra, hogy magokat kiképezhessék s képességöknek megfelelő munkakört tölthessenek be.

c) A ref. ifjuságnak vallásos érzésben, protestáns elvekhez ragaszkodásban való nevelését biztosítani.

d) A mit legelől kell vala emlitenem: leendő papjaink s tanítóink derekas kiképzéséről gondoskodni. Ez azonban szorosan véve nem középiskolaügyi kérdés, hanem a papnövelő és tanítóképző intézet berendezésének, ellátásának kérdése.

Mindezen szükségünknek akkor is, sőt egyéni

meggyőződése szerint sokkal inkább eleget tehetünk akkor, ha egy-két erőtelenebb kollégiumunknak gymnasiuma helyébe a kormánynál állami középiskola föllállítását sürgetve, a miénket megszüntetjük; ellenben annál inkább megerősítjük a kollégium elemi iskoláját; annál inkább biztosítjuk, anyagi és pædagogiai szilárd alapokra helyezzük az állami középiskolába járó ifjak számára az együttlakást, konviktust, internátust; gondoskodunk erkölcsi vezetésükről, nevelői felügyeletről, fegyeletről, gondoskodunk lelkiismeretes vallástanításról. A legkitünőbb tehetségű tanulók számára egyetemi ösztöndíjakat teszünk folyóvá a kollégium vagyónának erre fordítható jövedelmeiből.

Hosszas fejtegetés kikerülése kedvéért példát képezek magam elé. X városban kollégiumunk van, négy elemi s nyolcz gymnasiumi osztályyal, 6—7 állandó tanerővel. A kollégium előljárósága, a helyett, hogy még két-három tanári állomást, nyomoru fizetéssel rendszerezíteni erőlködnék, egyházi főhatóságunk utján oda hat a kir. kormánynál, hogy a helyszínén, magának az államnak érdekében, melyet felekezetünk az új törvény követelményeinek megfelelően fölkarolni nem elég erős, állami középiskolát tartson fön: felekezetünk ennek megkönnyítésére törekedni fog, szerződésben kötelezi magát. Létrejő p. o. egy 20—30 évre szóló szerződés: a kollégium épületében helyiséget nyer, a meglevő szerelvényeket, gyűjteményeket leltár mellett átveszi az állami iskola. A felekezeti gymnasium a szerződés idejére megszűnik, ellenben az elemi iskola kiegészítve s jó tanerőkkel ellátva, felekezeti jellegével megmarad. Az állami középiskolába járó ref. tanulók számára fentartatik a benlakás, fentartatnak, megszorítottatnak, megnöveltetnek az ösztöndíjak. A kollégiumi alapból az állami tanárok javadalmával egyenlő fizetést kap a ref. ifjak vallástanára, ki egyszersmind a benlakóknak felügyelője, nevelője. Kollégiumunk gymnasiumának megszüntetésével foglalkozás nélkül maradó tanáraink közül némelyeket, a szerződés értelmében, az állam fog azonnal, ugyanott, alkalmazni és fizetni; a többieket, a kollégiumi alapból huzott és kárpótlásul fölebb is emelendő fizetésöknek, az x-i kollégium tanári állomásához kötött eddigi összes jogaiknak, sőt „az x-i kollégium tanára“ czimöknek épségben tartásával, saját előljáróságunk s az egyházkerület egyetértő határozata, Y városban levő kollégiumunkhoz helyezi át, s ez által az y-i kollégium is megerősítés, sanyarkodás nélkül, a törvény követelményeinek megfelelő, tisztességes, élhető helyzetbe jut. Az állam által átvett tanároknak az x-i kollégium javára megszűnő eddigi fizetései részint tőkésítettnek, részint azon kollégiumból kikerült ref. ifjak egyetemi ösztöndíjaira fordítatnak. A kollégium nyugvó alapjai

lassankint gyarapodni fognak, s ha nem 30, hát kétszer, háromszor harmincz év múlva módjában lehet még egyházunknak visszavállalni az államtól a nemes missziót, visszaállítani az integrum kollégiumot X városában.

E miveletből, azt hiszem, első sorban magának az x-i kollégiumnak volna haszna. Második sorban, a mi magában is világos, az y-i kollégiumnak nyujtana köszönni valót. S mind a két haszonnak közvetlen élvezője szegény egyházkerületünk volna. A miveletnek összes tényezői közül egyedül az állam az, a ki számbavehető áldozatot hozna; csakhogy a magyar állam az ilyen áldozatot mindig nyereségnek kell hogy tekintse. Az államnak épen oly nyeresége, ha egy hazafias felekezet tanügyét virágzásra segítheti, mint a mily nyeresége pl. egyházunknak az, hogy ha hivei tehetséges gyermekeinek nevelését, kiképzését elősegítheti, biztosíthatja.

S valamint lényegében kívánatos volna ily mivelet megejtése: ép úgy nem áll utjában alaki, jogi akadály sem. Nincs szó — kollégiumnak megszüntetéséről, csak redukálásáról; nincs szó — alapok áthelyezéséről, sem elvételéről, kommunismusról, csak a velök való helyes, rendeltetésökkel nem ellenkező gazdálkodásról. Az egész mivelet legnevezetesebb mozzanataira is van praecedens eset magának egyházkerületünk tanügyének közelmúltjában. A zilahi kollégium adott már helyet, szerződés alapján, a maga főhatóságától független, külön igazgatás alatt álló polgári iskolának, oly módon, hogy ebben mégis a saját és az egyház érdekeinek támaszát találja. Kollégiumok redukciója is történt 1868-ban, a jogi tanfolyamok megszüntetésével. A marosvásárhelyi kollégiumnál 1864-ben felállított négy éves jogi tanfolyam fentartása pedig a többi érdeklett kollégiumoktól konferált s oda utalt tanári fizetésekre volt alapítva.

A följegített terv erdélyi ref. középiskolaügyünk fölségelésére, függetlenségének teljes fentartása mellett — azt hiszem, sokkal alkalmasabb volna, mint szorosan a 47. §. alapján való állami segélyek igénybe vétele, mely autonomiánkat az illető intézetekre nézve jelentékenyen korlátozná; és sokkal könnyebben valósítható, mint pl. az 1848. évi XX. törvényezikre alapított igen merész óhajtások. Jóformán alig gondolhatok a följegített tervnek más, elháríthatatlan akadályát, mint az akár a mi részünkről, akár az állam részéről esetleg előtérbe toulható — szükkeblőséget.

Váró Ferencz.

A tulterhelés kérdéséhez.

(Vége.)

De van, mint szokták mondani, az éremnek más lapja is. Ha megrovásra méltó az oly tanárok módszere, a kik buzgalmuk rövid látásában tanítványaik elméjét azok korához képest megemészthetetlen mennyiségű ismerettel terhelik meg: szintén nem kevésbé hibás azok eljárása, a kik tanári kötelességök elhanyagolása következtében nem csak rossz példájok által vesztegetik meg növendékeik kötelességérzetét, nemcsak azok képeztetésén, előhaladásán ütnek csorbát, hanem megszoktatják a tanulókat, hogy tantárgyaikat különböző mértékkel mérjék, hogy alkalmat nyujtsanak nekik teendőik általános elhanyagolására és erkölcsi meglazulásokra is. — A tanórák késő megkezdése, vagy éppen megfelezése gazdag forrása mindennemű rendetlenkedésnek, fegyelmi hanyatlásnak éppen úgy, mint az, midőn némely tanár szörszálhasogató részletezésével untat, okszerűtlen aprólékoskodásával fárasztva, a gyöngéket hidegen hagyja, a jobbak előhaladására ónsúlylyal nehezedik, vagy midőn egyesek elavult módszerök formásaiba elmerülve, a taposó malom utján kerengtetik ásitozó növendékeiket. És az ilyeneknél a legnagyobb baj az, hogy korlátoltságokban módszeröket tökéletesnek képzelvén, azzal nyakig el vannak telve, a mások eljárására a fensőbbségnek nagyuri lenézésével gondolnak, öntudatos tisztársaiknak jóakaró megjegyzéseit irigység beszédének veszik, s így, hogy más utra térjenek, arra nem is gondolnak.

Tanítsunk csak a latin kiszólás szerint non multa, sed multum, hisz gyermek tanítványaiknak nincs is többre szükségök, de többet nem is bírnak meg; tanítsunk a mennyiség okos megválasztásával, a lényeges és lényegtelen tapintatos megkülönböztetésével; tanítsunk a megtanítandók rövid, de mélyreható megvilágosításával, világos meg- és átértetésével és begyakorlásával: hitem szerint tanítványaik többségére nézve, — mert hisz a nagyon gyöngéket végre sem vehetjük számításba, de az évekkal együtt lassankint el is enyésznek, — aligha lesz tulterheltetés. Fejtegessük csak tantárgyaikat odaadó nemes hévvel: e hév gyujtani fogja növendékeink lelkét is; szeressük tantárgyaikat előbb magunk: szeretni fogják tanítványaik is; legyen csak a tanóra magunkra nézve a szives, a lelkes foglalkozás ideje: tanulóink sem fognak unatkozni; legyen a tanterem előbb reánk nézve a kedves találkozás helye: tanítványaik sem fogják azt börtönnek találni. Alkalmazzuk minden kirívó czélzatosság nélkül, de tanítói öntudatossággal magyarázatainkat úgy, hogy abból kiérezzék tantárgyunknak a szív nemesítésére, az izlés fejlesztésére, a lélek gazdagítására, a gondolkodó erő helyes irányzására szol-

gáló mivolta: tanítványaik is velünk éreznek, velünk gondolkoznak. — Varázshatalom van a bár egyszerű, de szívből ömlő beszédben. A lelkes tekintet, beszélő szem, a hallgatóinkra függesztett figyelem ébren tart; egy-egy helyén alkalmazott észrevétel, egy-egy talpra esett megjegyzés, egy-egy kellő időben és helyen intézett kérdés, egy-egy találó hasonlat fényt vet a homályosra is és váratlan világosságot derít a lélekben.

Azonban a tulterhelés kérdésénél gondolatom szerint tanulóinkat sem szabad számításunkból kifelejtelnünk. — Miniszteri szakférfiak tanácskozásain hangsúlyozták, hogy tanítványaik tetemes részének kevésbé kenyere a kitartó és következetes szorgalom, a tudományok önmagáért való szeretete. — Innen van aztán, hogy számítanak és minden különösebb lelkiismereti furdalás nélkül tágítanak kötelességeik teljesítésén. Természetes, hogy így előhaladásuk hézagossá, készülségök hiányos lesz. És ez egyelőre ritkán is tűnik szembe; de majd egy-egy alkalmi visszatekintés a már elvégzettekhez, vagy a rendszeres ismétlés annál kiáltóbban tünteti fel a réseket. És ha ekkor akár a tanuló netalán feltámadt becsérzete, akár a tanár szigorú komoly munkára parancsol, csak megfeszített szorgalom pótolhatván a hiányt, kivált a gyöngéd szülék szemében, készen van azonnal a tulterhelés vádjá. Bizony nem lehet első kötelessége a hivatását értő tanárnak, mint tanítványaikat megnyernie a rend szeretetnek és igaz munkásságnak. Erre van a magyar tanuló ifjúságnak iskolai pályáján, erre lesz legnagyobb szüksége jövő hivatása körében; ámde e részben magunknak kell élő és tanító példáknak lennünk. Mint a delej a vasat: vonzza a jó példa ellenállhatatlanul tanítványaikat is. Én legalább úgy tudom, hogy a mennyiben koros férfiak kegyelettel emlékeznek rég porladozó tanáraikra: egyéb kiváló tulajdonaik mellett a legőszintébb dicsérettel azok szorgalmának és kötelességszeretetének adóznak. A rendszerető, pontos és munkás tanár tanítványaival, ha különben bírja a tanítás lelkét, ismeri hivatása határait, aligha jöhet elő tulterhelés.

A fentebbiek mellett a tulterhelés egyik főforrása gyakorta éppen azokban rejlik, a kik az ellen a leghangosabban panaszkodnak, t. i. a gyöngé szülőkben. — Igaz, sohasem volt inkább, mint korunkban helyén a latin közmondás: ars longa, vita brevis. — Csakugyan hosszú ut vezet minden közpályához, és — főleg korunk ferde irányú nevelése folytán — költséges előkészületet is kíván valamennyi. Nem nagy csoda azért, ha egyfelől sietünk élni lázas gyorsasággal, mint akár csak utazni gőzerővel, ha más felől a szülők is óhajtanak a neveltetés terhes költségei alól minél előbb megszabadulni.

Innen van aztán, hogy korunk ifjúsága nem csak az élvezetekben előlegez magának sokat olyat, a mit még

nem oly régen is csak az előhaladottabb idejűek izleltek meg, hanem az életpályák terén is korán és erején felül követel és vállalkozik. Alig lépi át élte 20—22-dik évét a mai ifju, ha csak középszerűen végzett is, már rangra nézve előkelő pályára vágy, jövedelem tekintetében zsiros hivatalra ácsingózik. Innen van, hogy a tisztségek kezdő lépcsőzetére ma csak a végső szükség kényszerít s nem annak tudata, hogy az alsóbb visz a magasabbra; de innen van az is, hogy a szülők is korán küldik az iskolába nagy reményü — s melyik nem volna az? — gyermekeiket.

A siető szülők alig várják az 5 évet s már iskolába erőszakolják zsenge csemetéiket; és nem érve be az ottani teendők terhével, főleg a vagyonosak, melléjük magán nevelőket állítanak, a fejletlen tehetséget idegen nyelvekre erőltetik, melyekhez csakhamar csatlakozik a zene, rajz és több efféle ujjakkal szaporodva az évek folyamán. Innen lesz aztán, hogy már a kezdő gyermek elméje folytonos felvontságban levén, a kora kívánta üdülést alig ismeri, testi és lelki rugékonysága megernyed, fogékonysága tespedésnek indul. Pedig az elemi iskola magában véve sem kevésbé halmozza el növendékeit. Sok a tantárgy, különösen nagy a mennyiség itt is — Gyöngye gyermekek egész könyvhalmazt czipelnek az iskolába. A kis fiu még meg sem erősödött az olvasás, írás és számolás elemeiben, már elborítja őket a könyvnelkülözendők halmaza. A tanítók — dicséret a kivételeknek — olykor száz, sőt több növendéket is vezetve, rászorítják őket az ugynevezett magolásra a nélkül, hogy értelmüket és gondolkodásukat alaposan fejlesztenék; tanítják a földrajzot a nélkül, hogy a térképet kellően megismeretnék, a természetrajzot a nélkül, hogy a tárgyakat képen, vagy természetben érzékeltetnék. Így önként következik aztán, hogy a gymnasium is a 9.- jó ha 10, éves gyermekekben igen fejletlen növendékeket kap. Megengedem, hogy a fő,- vagy művelt és gazdagabb városokban kedvezőbbek lehetnek a viszonyok, de a vidéki egyszerűbb községekre nézve épen nem tulzott e kép.

Még egyet, különösen a vidékre, például alföldi nagyobb városainkra nézve nem kell felejtenünk. — Ily helyeken a gymnasium növendékeinek tetemes részét szegény sorsu, különben igen becsületes szívü, és alapjában ép, természetes eszü, de legtöbbször nagyon alantás műveltségü szülők gyermekei teszik, a kiknek sem lakhelyöknek falusias egyszerűsége, sem szülőiknek szűk körü társalgása nem nyújt alkalmat, hogy ismeretvilágukat gyarapithassák, zsenge lelküket gazdagithassák. — Bizony nem utolsó áldás szívben és észben gazdag szülöktől származni. — Mily szerenese a fejledező lélekre nézve, ha művelt világban és társas körben foroghat! Csak a kik tapasztalták, tudják azt, hogy egyszerű köz-

ségek fiainak, az egyszerű szülők gyermekeinek minő szűk körre szorul egész lelki világa, s ezért vajmi nehéz is velök az eszmekörükön kívül eső, csak kissé elvont dolgot megértetnünk. Ámde mondják ellenünkben: ott vannak a fölvételi vizsgálatok, alkalmazzatok szigorot és utasítsátok el a fejletlent. Igaz, de a gyakorlat igen megnehezíti ez elmélet kivitelét. A szülők esengései, a gyermek fejlődésébe vetett remény, a helyi érdekek százféle szálai stb. könnyen rést ütnek e szigorúságon. Aztán ne feledjük, hogy igen sok vidéki és népes városban egyedüli felsőbb tanintézet a gymnasium, ez nevel eme községeknek — eltekintve most a tüzetesebb szakpályáktól — értelmesebb osztályt. — A gymnasiumba adják az itteni szülők gyermekeiket, a kiket gyenge koruk miatt a gazdálkodásnál, vagy az iparnál még nem használhatnak, így reménylven, mint mondják és hiszik, elkerülni azt, hogy a tanultakat el ne felejtsek, így akarván megóvni gyermekeiket az utcai szilajkodástól és erkölcsi elposványosodástól. Ilyen tényezők is közreműködnek abban, hogy a gymnasiumnak tetemes, és csak a legjobbak és kellően előkészített növendékei által megbirható tananyaga a tanítványok jelentékeny számánál forrása a tulterheletésnek.

Nem különben a szülőkben keresendő a tulterheletésnek egy másik viszonylagos forrása. — Magyar tanügyünknek történeti fejlődése alapján közönségünk anynyira megszokta az elemiél magasabb képzés mondhatni kizárólagos közegeül tekinteni a gymnasiumot, hogy korunkban is, a hol új tanintézet létesítése forog kérdésben, vagy nyiltan gymnasiumra törekszik, vagy az idegen elnevezés alatt is csak ott lappang az. Létesítenek például polgári iskolát, de ezekben is a latin, sőt a hat osztályuakban a görög nyelv is többnyire a gymnasiumi mértéknek megfelelően szerepelnek; és ha az ily tanintézetekben a klasszikus nyelvek nem kötelezők is, irmagul kerül osztályonkint egy két kivétel, a ki ez engedélyt igénybe ne venné. Másfelől ugyancsak az is vérünk ké lett, hogy a régi nemesi, vagy az ugynevezett értelmiségi s ezek nyomán a vagyonosabb osztály gyermeke jövőjénél nem bir megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy az iparos, kereskedelmi, vagy más hasonló gyakorlati életpályára lépjen, annak diplomás embernek kell lennie, ám mutatkozzék a gyermekben ama pályák iránt hajlam, kedv és hivatás; ám legyen a gymnasium tantárgyaira még oly csekély tehetsége is. Az ily szülők érzékenykedő becsvágya, elfogultsága a gymnasiumra erőszakolja e tehetségben, hajlamban és akaratban egyiránt hivatlan gyermekeket. Ha ezek aztán vagy érdemök szerint esznek, vagy az irgalom kenyerén több kevesebb osztályon áttengődnek: az ok van a tanárok erkölcsi és tudományos gyöngéiben, van a tantervben, a tulterhelésben,

csak nem a gyermekben, épen nincs pedig a szülők rövidlátó ambitiojában.

Van tehát a gymnasiumban tulterhelés, habár viszonylagos is, de a mely nagyobb részében mégis megszüntethető. Adjunk csak tanítványunk kezébe nem túlterjengő, növendékeink korát és képzettségét messze meghaladó, hanem a tanág lényegét öntudatosan felölelő és tiszta világossággal fejtegető kézikönyveket; szorítkozzunk magyarázatainkban a valóra és lényegre; ne vonjuk az elérendő czél vonalát magasabbra, mint azt a gyermek és ifju értelmi ereje megbirja; ne akarjunk gyemek tanítványainkból öreg tudósokat képezni; hisz az ész munkásságának épen úgy, mint a gyomor emésztő erejének, meg van a maga természetes határa, melyen túl a csömör következik be; — a módszertani értekezletek tegyék összhangzatossá, egybevágóvá a különböző tantárgyak tanítását; javítsuk, tegyük élővé módszerünket, s ne legyünk elfogultak, — szemet hunyva a helyesbire, — saját eljárásunk iránt; legyünk magunk munkások és rendszeretők, de viszont ápoljuk tanítványaink munkakedvét és ne terheljük a mértéken túl szorgalmát; szeressük magunk igazán tantárgyainkat; vezessen osztályozásunkban a tanítói szeretettel párosult és a körülményeket kellően méltányoló, mégis igazságos szigor: mindezekkel sok részben enyhítjük a tulterhelést. Oszszuk be paedagogiai tapintattal tanítványaink munkáját és szolgáltatassunk kellő időt, — hisz módjával lehető, — a gyermeki és ifju korban annyira szükséges üdítő játékokra, testet és lelket edző nemes szórakozásra: így új erőt nyernek növendékeink a munkára. — Most még ez utóbbiról röviden.

A mai ifjuságnak egyik fő körjelensége az idő előtti, fonák és természetellenes koraébredés. Mintha a mai életkornak nem volna tavasza, a jelenlegi nemzedék alig ismeri a korának megfelelő, testedző játékokat és időtöltést, azok helyett testet és lelket megbénító élvezeteket hajhász. Hová tüntek azok az idők, midőn talán nyers játékaink után oly édesen izlett az a barna kenyér?! Innen van, hogy ifjaink idegei megbádogyadnak, izmai megernyednek, teste kimerül, ha csak kissé kell is megfeszítenie azokat. — A tanári karok tehát gondoljanak a tanítványok játékaira. A tornázás ugyan a legtöbb tanítványban meg van, de e mellett másféle játékoknak sem kellene hiányozniok. Hadd örvendjen a gyermek, a talán olykor szilajabb játéknak is, örvendjen szabadságának; leljen játékaiban tért a küzdelemre, izmai megfeszítésére, idegei szilárdítására, érzékszervei gyakorlására. Törvényt, korlátot tanul itt is, de ennek igája rá nézve gyönyörűség A játék, — mint üdítő eső az elalélt növényzetet, — felfrissíti az ellankadt testet, munkára készíti elő a lelket; megóv a hiábavaló gondolattól, visszatart sokat az eltántorodástól.

És mindez annál szükségesebb, mert a mai családi nevelés elpuhit, nélkülözni, lemondani nem tanít, de annál több hivatást, követelést dédelget. És ha e követelések, — melyek mint a mythosz hydrájának fejei, egy levágott helyett kettőt teremtenek, — netalán ki nem elégtettnek: beáll az elégedetlenség, a sivár életuntság és végre az életnek bünös eldobása. — És mert korunknak nincs eszménye, mely lelkesedésre, testi és lelki erőnk kifejtésére hívna: csepegtessünk eszményeket növendékeink szívébe; ébreszszük fel bennök annak tudatát, hogy lemondani, munkálkodni kell tudnia annak, a ki magának az egyháznak és társadalomnak hasznos tagja óhajt lenni; hogy az élet küzdelmei erős testet és lelket követelnek; hogy a kicsiny hitü elmerül az élet tengerén, csak az erős áll meg sziklaként a viharok csapkodásai között. — Tudatára kell emelnünk növendékeinket, hogy a költő szerint, csak:

Ki szívben jó, lélekben nemes volt,
Ki életszomját el nem égeté,
Kit gög, mohó vágy s fény el nem varázsolt,
Földön honát csak olyan lelheté.

Futó Mihály.

Adalékok iskolaügyünk történetéhez.

(Vége.)

(1750. május 29.) Szóba jött a helybeli papi professori özvegyek sárvák segélyezésére „mimódon lehetne részökre valamely esztendőnként való subsidiumotskát rendelni?” Alapul jó lenne a Tóth Istvánné hagyatékából megmaradt s a tanács által kezelt összeg. I. 52.

(1750. június 26.) Özv. Kenesseiné, Szondi Zsuzsanna 10,000 frtos alapító levele nagy hálaadások közt felolvastatik s levéltárba helyezés végett a professzoroknak átadatik.

(1750. július 3.) A tanács a főbíró által a Consistoriumnak proponálja, hogy az említett 10,000 frtot „a város a maga keze alá fogja venni, quo titulo pedig, az további Consultationa marad.” I. 52. Az egyház kezéből ez időben könnyen kiragadták volna a pénzt a „fekete” madarak; a városnál már sokkal biztosabb helyen volt.

(1750. augusztus 7.) A város által kezelt Kenessei alapítvány kamatából évenként 200 frt a könyvtár gyarapítására lett volna fordítandó, de néhány év oltá az alumnusok pénztárába folyt ez összeg. Most visszabocsátatik eredeti rendeltetésére, s ezután is ide szolgáltatassák be. I. 53.

(1750. november 20.) Egy protestáns ur, talán Dravetzki László obester ide küldvén a nemrég kijött mélt. veszprémi püspök (Biró Márton) Enchiridiuma refutatioját, e munka küldessék fel valamely „nagy prókátor urnak pro revisione.” I. 53.

E munka — tudtommal — nem jelenhetett meg. Érdekes volna megtudni, hogy mi lett sorsa; elkészült-e revisiója?

(1750. november 20.) Motsári László ur munkája „E világ utálatos és gonosz voltáról“ bemutattatván, „almáriumba tétetni rendeltetett.“ I. 54.

(1751. január 8.) Tabajdi S. János a zsidó nyelv tanításáról lemond, átadatik a tanítás unanimo voto Szilágyi Sámuelnek. I. 54.

(1751. január 17.) „In consessu extraord. Hallatván, hogy ujjabb Archidiaconalis visitatio fogna lenni; minthogy nem csak a keresztség körül szoktak sok captiosa kérdéseket olyan alkalmatosságokkal támasztani, hanem a szent keresztségen kívül más egyéb materiákra is ki szoktak lépni,“ hogy confusio ne legyen s a papok egyformán feleljenek, Szódi elnök esperes, Tatai és Vecsei kiküldetnek, hogy a tractusbeli papok számára e tárgyban utasítást készítsenek.*) I. 54.

(1751. márczius 12.) A mely Tanácsadást irt magyarul Tatai Ferencz a szentírás épületes és idvességés olvasásáról, Szilágyi Sámuel pedig a mely Catechesisi oktatást az angol liturgiából a confirmandusok részére: mihelyt lehet, azonnal sajtó alá**) adassanak. I. 55.

(1751. október 15.) A superintendentialis deputatióban (e hó 5. 6. napjain ülésezett) Tabajdi tanár helyett Kármán losonczi tanár hozatott ajánlatba, a városi tanácsban pedig Csákvári (Varjas) kecskeméti tanár. A consistorium haboz, s halasztja a dolgot a tanács és communitás jövő gyűlésére. I. 64.

(1751. október 15.) Elsner Theophil János a berlini cseh exulánsok papja kéri a debreczeni egyházat szép latin levelében, hogy segítse meg őket cseh nyelvű vallásos könyv kinyomatásában. „Hogy valamivel segítsenek, fogyatkozott állapotunkhoz képest, szó is felöle tétetett.“ I. 64.

(1751. október 18.) Domokos Márton főbíró bejelenti a tanács és communitas azon határozatát, hogy a Catechetica és Elenctica Theologia, héber régiségtan és latin ékesszólás tanítására Kármán losonczi tanár hivasék meg.

(Hatvani kezével.) N. B. Az adott hivatal t. Kármán András uram deprecálta és nem fogadta el. I. 65.

(1752. április 9.) Varjas megválasztott tanár megérkezvén, beiktatása e hó 24-én lesz. I. 65.

(1753. február 24.) Még az elmúlt évben érkezett királyi kegy. Restauratorium Decretumban intimáltatván a tek. nemes tanácsnak, hogy az ecclesiasticus személyeknek ennekutánna ex cassa communitatis semminemű fizetésök ne legyen, folyamodott vala a t. n. tanács Ő Felsége kegyelmességéhez, hogy ezen fizetéseknek eleitől fogva való ususában továbbra is megmaradhatnánk. De mivel Ő Felsége előbbi kegyelmes resolutiojának inhaeral, más modalitásról kellett gondoskodnunk, nev. tisz. praedikátor és kántor uraimékre nézve, hogy a mint Ő Felsége méltóztatott kegyelmesen resolválni, tehát a hallgatók fizessenek ennekutánna, minden gazda, akár szegényebb, akár tehetségesebb,

*) Szódi el is készíté ez utasítást. Lásd Csuthinál (151 lap) a Nagy-Kaszap gyűjteményből.

**) Tatai Csirke Ferencz műve meg is jelent, Debreczen 1751, 12°. (Bod, Athenás 288 l.) Szilágyi kérdéses műve azonban nem jelent meg; miért? nem tudom.

d en. 48. Ennek beszédésere utczánként egy-egy becsületes és alkalmas ember rendeltetik. I. 67.

E pontot a következőnek megvilágosítására kellett közlenem.

(1753. május 9.) Némely ref. uraknak a mult hónapban Pápán conferentiájok levén, köztük volt Darvas József is Nógrádból. Szóba jött a debreczeni tanárok szállariuma, hogy t. i. Ő Felsége a mult évben beadott instantiára mit sem felelt. — Nem lenne-e szükség iterato zörgetni, personalis audentiával? mire Darvas ajánlkozik. Credentialis agensnek tekintetik tehát s a professorok ujjabb instantiát készítsenek. I. 68.

(1753. május 25.) Neo-academicus Pap István dolga a Consistoriumban, mint superintendentiale commissionatum delegatum Judiciumban felvétetvén, ilyen projectumok estek: minthogy Pap István tetemes rágalmazások felől jegyeztette meg magát némely becsültre méltó férfiak iránt; a magyar biblia praefatiojában is tetemes hiba tapasztaltatik: védje magát; s mivel tiszteletes uraimék közül is interessátusok némelyek, a lórczvási supr. Judiciumra deputálódik az ügy. I. 69.

(1753. július 28.) A tanácsból és a professorok közül menjen deputatio a Tiszán tul lakó urakhoz, capacitálni őket a Szondi Zsuzsanna által hagyott 10,000 rh. forint kamatjának a debreczeni tanárok fizetésére való fordítására. I. 70.

(1753. július 28.) A mely instantia készítettett a professori fizetések dolgában a napnyugoti némely külsőországi Ecclesiákhoz: elolvastott. I. 70.

Révész Kálmán.

II.

A reformáció új világot teremtett, sötöttséget világosság, békókba vert gondolkozást szabad szellem, szabad vizsgálódás váltott fel. Reformátoraink az új eszmék bajnokai átlátták, hogy a felvilágosult szellem életgyökerei az iskolák. Főgondjuk volt azért a nyilvános élőszóvali tanítás mellett az iskolai tanítást és nevelést érvényre emelni. — És már kezdetén a reformációnak nevezetes iskoláink voltak Tiszán tul, Békésen, Gyulán, Temesváron, Lippán, Turon, Nagyváradon, Debreczenben és Szatmáron.

Hosszu időtartam a reformációtól 1825-ig 300 év; ki-merítő teljes adatokkal, mint óhajtottam volna, nem rendelkezhetvén, a kezeim közt levő kevésből állítom össze rövid keretben iskoláink berszerkezetét s azokban a tanitanitandott tantárgyakat.

Iskoláinkban tantárgyak voltak: olvasás, irás, éneklés, a vallás főbb igazságai. — A vallás tanított először Gálszécsi Istvánnak Krakóban 1538-ban kinyomatott ily című könyvecskéje szerint „A keresztyéni tudományról való rövid könyvecske.“ Azután Mélius Péternek 1569-ben nyomtatott ily című könyve szerint „A keresztyén tudományról röviden való summája,“ később a Batizi András és azután Sidérius János tarczali lelkész által 1597-ben kiadott reformált kathechizmus szerint és ez 1763-ig megtartotta kedvességét. A nagyobb időjű tanulók

a heidelbergi kátét tanulták, ebből készítették a belgák a kis kátét, mely magyarra fordított N.-Váradon 1654-ben. Tanárok voltak ekkor Váradon Enyedi Sámuel, Komáromi István, Köleséri Sámuel, lelkészek Técsi Jó István, Magyar Benedek, ezek közül ki fordította, nem bizonyos. — Czime volt „A keresztyéni hitnek, főágazatainak fundamentoma,“ e kis könyv jött szokásba a Sidériusé után, s e szerint tanított a vallás a kisebb iskolákban 1804-ig, a mikor Benedek Mihály püspök által készített „Utmutatás a keresztyén vallás előadására“ fogadtatott el kézikönyvül.

Tanított a valláson kívül a kisebb tanulóknak írás, olvasás, számvetés, ó- és újtestamentomi anyaszentegyház története, Osterwald kis szent története szerint, melyet magyarra fordított Maróthi György debreczeni tanár. A nagyobbaknak tanított Hübner János válogatott bibliai története, templomi és halotti énekek, urimádság, apostoli hitforma, tizparancsolat, reggeli, esteli, étel előtti és étel utáni könyörgések.

A nagyobb iskolákban a vallás a heidelbergi káté és helvét hitvallás szerint tanított. E nagy káté most is tanítatik, melyet magyarra fordított Huszár Dávid pápai lelkész, jobb magyarsággal kiadta Szárazsi Ferencz és kinyomatott 1604-ben Debreczenben. — Magyarország története és földrajza Losonczy István nagykörösi tanár „Kis tükör“ című könyve szerint, a számtan Maróthi György debreczeni tanár „Arithmetikája“ szerint. Az Utmutatás és Erkölcstudomány is 1804-ben kinyomatván, ez idő óta tanított.

A latin — akkor még deák — nyelv grammatikáját tanították Molnár Gergely könyve szerint, melyet Heltai Gáspár nyomtatott ki Kolozsváron 1556, meg bővítve kiadta Alvinczi Péter, Bocskai István fejedelem udvari papja. Csécsi János pataki tanár 1666-ban újra kinyomatta és ezen nyelvtan szerint tanított a latin nyelv még a falusi iskolákban is szinte 1770-ig, melyet felváltott Cellarius grammatikája, Kis Vocabulariumja használtatott a szavak könnyűkülönözésére.

A kisebb tanulók a deák nyelvet kezdték tanulni a szók deklinálása, komparációjá és konjugálásán, e tartott 2 évig.

A grammatisták régebben fordították Comenius „Janua linguae reseratae“-ját, „Praecepta morum“-át, később Langius Colloquiumát.

A syntaxisták kézikönyvei voltak Cornelius, Phaedrus és stilusi gyakorlatok nagy gонddal.

A rhétorok a múlt század közepe tájától fogva Freyer, 1800 óta Hassé szerint tanulták az Oratoriát, a római régiségeket Nieuport, később Schönwisner szerint. Kézikönyvek voltak Terentius, Cicero Oratioi, Epistolai, De Oratore dialogi. Caesar De bello gallico.

A poéták tanulták a prosodiát Molnár Grammatikájából, a Mythológiát Pomeyból. Latin kézikönyvek voltak: Ovidius, Horatius, Virgilius, latin és magyar versírásban folytonos gyakorlás. Tanulták a számtant a törtszámokkal, Magyarország történetét, ó és új geografiát, éneklés mesteriségét Maróthi szerint.

A kisebb iskola tanítók képeztettek a békési, gyulai és lippai nagyobb iskolákban, és ezekből vitettek az egyházakba, ezek megszűnván, debreczeni főiskolákból vittek egyházaink tanítókat.

A főiskolák tanárai, lelkészek a külföldi akademiákon tanultak p. o. Krakkó, Wittenberga, Geneva, Basilea, Lejda, Utrecht és más főiskolákban, melyekben jótétemények is voltak részökre. Költséget a tanulásra vagy a patronusok, vagy földesuraink, vagy eklézsiáink adtak.

A tanítókat 1578 óta rektornak, később oskolamestereknek nevezték és rendszeresen a lelkészek tartották. Rektor a nagyobb jövedelmű egyházakban egy, kisebb jövedelműekben pedig 2 évig lehetett valaki egy helyen. Feleséges rektor nem lehetett, ha csak az esperes megvizsgálván, a papságra alkalmasnak nem találta, Szatmáron 1606-ban tartott gyűlés határozata szerint, predikálniok sem volt szabad, hanem csak úgy, ha az esperes megvizsgálván, arra szabadságot adott.

A reformáció kezdetén szép iskoláink voltak: Tömös-váron Petrovics kapitánysága alatt, Lippán Brandenburgi György pártfogása alatt. Szegeden még a török alatt is virágzó iskola volt Abadi Benedek rektorsága alatt. Nagylakon a Jaksith család, Gyulán a Massaiak, Békés, Ladány, Vésztón a Nadányi urak stb.

Egyházaink előljárói idővel látták iskoláink hiányait, a javítást műbe vették. Iratott Methodus docendi a debreczeni kollegium számára, melyben megállapították a tanítandó tudományok, kijelölve voltak a művek szerzői. — A tanítók köteleességei is meg voltak szabva, de alkalmas tanítók képzéséről semmi intézkedés sem volt. — A debreczeniek semmibe sem vették a falusi iskolákat, ezek az egyházvidék és egyházkerületől vártak.

A vallás alaposabb tanítására Benedek Mihály debreczeni lelkész és püspök készítette az utmutatást inkább a tanítók, mint tanulók számára.

1812-ben nyomtatásban adták ki Debreczenben a Tanítók köteleességei a tanítandóknak rendje és módjával a debreczeni alsóbb iskolák számára, készítője volt Benedek Mihály. E rendszer szerint latin nyelvvel nem gyötörték a gyermeket 2 évig, csak a harmadikban kezdetett meg tanítása, a hasznos tudományokból azonban még most is kevés tanított.

1819-ben helyesebb tanításmód hozatott be, jelesül 2 nemzeti iskolában 2 év alatt a latin nem volt tantárgy, a 3-dik nemzeti iskolában is csak azok tanultak latinul, kik tanulók lenni szándékoztak.

A 4 nemzeti iskola tanulmányai ezek voltak:

1-ső nemzeti iskolában tanított: olvasás, írás, római és arab számok ismerete, a nevezetesebb természeti dolgok, Isten és vallás ismerete, könnyebb énekek, az Utmutatás 1. és 2. részei.

2-dik nemzeti iskolában: értelmes olvasás, helyesírás, számlálás, imádság, ének, szent historia, az Utmutatás első darabja egy csillagos cikkek. — Erkölcstudomány, Isten, szülék, magunk, mások, bírák iránti köteleességekből az egy csillagos cikkek, apostoli hitforma, összeadás, kivonás, sokszorozás, állatok története; a világ 5 részei általános ismerete.

3-dik nemzeti iskolában: Vallás az Utmutatás első darabja szerint a két csillagos cikkek a 12-dik részszel együtt. Erkölcstudományból a már megtanultak, hozzáadván a két csillagos cikkek, gazdák, tisztviselők, bírák köteleességei az alattvalók iránt. Különböző vallás az Utmutatás toldalékjából. Magyarország a „Kis Tükör“ szerint,

magyar helyesírás a grammatika szerint, európai országok, composita összeadás, kivonás, sokszorozás, osztás, imádságok, énekek.

4-dik nemzeti iskolában az Utmutatás mind a 3 darabja egészen, Vallás historiája a Toldalékból, Magyarország historiája a „Kis Tükör“ szerint, Európa országai bővebb ismerete, hazai törvények, Contractus quietantia számadás készítés, hármasság regula, társaság regulája, rajzolás, együgyű mechanica, geometria, phisica, csinos külső viselet.

A leányiskolákban is ezek tanították a törvényt, mechanica és geometrián kívül.

Latin nyelvet a 3-dik iskolában kezdték tanulni, és ez volt az

1-ső grammatikális iskola, melyben a grammatika tanítottott;

2-dik grammatikális iskolában: Phaedrus, Caesar, Stilus;

3-dikban: Oratoria, görög és római régiségtan, Caesar, Cicero Oratioi, Chria dolgozat.

Humanitatis iskola.

1-ső a poetica, ebben tanítottott prosodia, mythologia, Ovidius, Virgilius, Horatius, Historia litteraria Budai szerint, versírás, görög- és németnyelv.

2. Veteranus rhetorok: Oratoria, Antiquitas, Cicero De Oratore, Orationes, Terentius. Chria dolgozatok, Litteraria historia, Logica, Cebes, Anakreon, Németnyelv, Geometria, Algebra.

Ez osztályok elvégzése után a növendékek a debreczeni főiskolába mentek a professorok hallgatására és novitius diákoknak neveztettek.

E szép terv folyamatba vitelére kettő szükségeltetett:

1. Czélszerű kézikönyvek készítése a megnevezett tudományok előadására.

2. Alkalmos tanítók készítése azok tanítására.

Ez utolsón azzal segített az egyházkerületi gyűlés, hogy nagyváradi tanár Zákány Józsefet neveléstanárnak választotta meg; az elsón pedig az által, hogy iskolai könyvek készítésére ismeretes tudományú férfiakat nevezett ki. E férfiak voltak:

1. Zákány József, készítsen ABC-t.

2. Szabó Pál túri lelkész Olvasó könyvet, melyben a nevezetesebb magyarok élete legyen.

3. A theologia tanári Vallást.

4. Komáromi Pál, debreczeni egyházvidék esperese Magyar nyelvtant.

5. Zákány József: geographiát, popularis physikát.

6. Fodor Gerson n. körösi tanár kisebb historiát, Polgár Mihály kecskeméti lelkész nagyobbat.

7. Liszkai mérnök: geometriát és arithmetikát.

8. Csanádi Ferencz világi főjegyző Oeconomia ruralis-t.

9. Kis Imre salétrom inspector Technológiát.

10. Kis Sámuel néhai rajz professor készített köznépek való architecturát, melynek kiigazítása, rajzokkal pótlása Pogány Lajos urra bízott.

11. Dobrosi János professor magyar törvényt és statistikát.

12. Budai Esaiás Magyarország historiáját.

13. Sárvári Pál professor Mechanikát.

14. Dobrosi János Contractust, quietantiákat.

15. Varga József túri lelkész római és görög Antiquitást.

16. Balog Mihály n. körösi professor prosodiát dolgozott magyarul Molnár szerint.

17. Szoboszlai Pap István Mythológiát Pomey szerint.

18. Fazekas Mihály debreczeni esküdt, a fűvészkönyv egyik írója, Poéták verseit összeszedi és kinyomatja.

19. Ercsei Dániel professor Logikát.

20. Természet historiát Walter szerint az első darabot Fodor Gerson, a másodikat Balog Mihály, a harmadikat Polgár Mihály, a negyediket Kovács Mihály, melyeknek revisorai Sárvári Pál, Szentgyörgyi József.

21. Zákány József methodikát és paedagógiát készíteni fog Schwarz Lehrbuch-ja szerint.

E könyvek elkészítése és kinyomatásáról bizonyos tudomással nem bírok, noha figyelemmel kísértem ez igen fontos iskolai ügyet. Budai Esaiás, Zákány József iskolai könyvei ismeretesek.

E rövid vázlatunk iskoláinknak mutatja, hogy egyházunk kormányzó férfiai, a körülmények tekintetbe vételével buzgólkodtak tanintézetünket a kor szellemi haladásával fokunkint emelni, javítani. Valóban gondviselésszerűnek mondható, hogy hitfeleink annyi sok háborgatásokról és üldöztetésekről daczára is tarthattak fen nem csak alsóbb, hanem felsőbb tanintézeteket is. Midőn pedig nyugalmas révpartot ért egyházunk, mind egyes vallásos, buzgó hitsorsosaink, mind egyes nagyobb és népesebb egyházaink vetelkedtek középtanodák felállításában.

1825 igen fontos év hazánk szellemi és politikai életében. Ez időtől kezdve iskoláink is érezték a szellemi haladás erejét.

Megvallom, beismerem, hogy e felvett kérdésben sok hiányok lehetnek, mert hiányoztak nálam mérvelő adatok, némi tájékozást nyújthatnak még is a bővebb és kimerítőbb buvárlásra. Kimondhatlan hasznos szolgálatot tesz hazánkunk, egész hazai tanügyünknek, ki 1825-től való állapotát alsóbb és felsőbb tanintézeteknek felderitené. Ezt, néztem szerint, oly egyén teheti, kinek rendelkezésére áll egy nagy könyvtár és az egyházkerületi levéltár, az egyházkerületi jegyzőkönyvek.

Fáradságom meg lesz jutalmazva, ha nálam avatottabb és több érvényes okmányokkal rendelkező hazánkfia ezen rövid tájékozást iskoláinkról kimerítőbb adatokkal és nagyobb történeti hitelességgel fogja kipótolni.

Jó, hasznos, sőt szükséges tudnunk az elmúltakat, a történeteket.

K. Hajdu Lajos.

Tanügyi bizottsági gyűlés.

A tiszántuli ref. egyházkerület tanügyi bizottsága Február 20—23 napjain tartotta gyűlését Debreczenben.

Mindenek előtt a theologiai szaktanfolyam berendezése képezte a tanácskozás tárgyát, melyre vonatkozólag a tanárkar javaslatának legtöbb pontja elfogadtatott. Főbb eltérései a javaslatnak a konvent munkálatától hogy p. o. az újtestamentomi hellen nyelvet nem kívánja külön tantárgynak felvételni; az ó testamentomi bibliai magyarázatot két

évre terjeszti; a symbolikát és apologetikát a rendes tantárgyak közé sorozza; a bölcsészeti tudományokból az alpbölcsészetet is kötelezővé teszi stb.

Azon kérdésre vonatkozólag, hogy a nevelés és oktatási tárgyak a theologusoknak mi módon s mily értékben taníttassanak? kimondatik hogy „a theologiai tanfolyam első évén a nevelés és oktatás adassék elő a népiskolai szervezet ismertetésével együtt; a második évben pedig a módszertan tanítása mellett a gyakorlati képzésre fordíttassék a főgond. Ami pedig a tanítói oklevél megszerzését illeti, erre vonatkozólag a bizottság azon nagyfontosságú határozat hozását ajánlja az egyházkerületi közgyűlésnek, melyszerint „a debreczeni főiskolában a hittanszaki tanulók... a tanítói oklevél megszerzésére is köteleztetnek, a vizsga oly módozata mellett a mint az 1882-ik évben megállapított; s e vizsgát a theologiai tanfolyam 3-ik évének kezdetén szeptember 15-ig kötelesek kiállani, addig felsőbb osztályba nem bocsáttatván.“

Konstatáltatott továbbá, hogy az 5-ik theologiai tanszék felállítása immár biztosítva van, miután fizetéséhez a debreczeni egyház 700 frttal kész hozzá járulni.

Fontos kérdés volt az is, mikép választassanak jövőre a debreczeni főiskola tanárai? Erre vonatkozólag a tett indítvány folytán kimondatott, hogy ezután minden tanszék nyilvános pályázat útján töltessek be. A pályázatok az egyházkerületi elnökséghez beadatván, az a kérvényeket az illető szak tanárkarához teszi át, átvizsgálás és osztályozás végett, mely azután még a tanárkarok közös gyűlése elé terjesztetvén, végre az egyházkerületi közgyűlés elé jut. Ez a közgyűlés tüzi ki azokat, kik közül a választó küldöttség az eddigi gyakorlatnak megfelelőleg választ. — Ha a tanárkarok közös gyűlésének ajánlata az egyes szakok tanárkarától eltérő volna, első sorban a közös gyűlés ajánlottja terjesztetik fel ajánlólag, másodsorban azonban az is felterjesztendő a kit azon tanszaki tanárkar ajánlott, melynek kebelében a tanszék betöltendő.

Rendkívül fontos, s jó részben szomorú tárgya volt a bizottsági ülésnek az egyes gymnasiumoktól beérkezett s azok állapotát s a közel jövőben történendő rendezkedéssel szemben elfogalható helyzetét feltűntető jelentések felolvasása s tárgyalása. E jelentések a következőket mutatják:

H.-M.-V á s á r h e l y n e k van jelenleg 9 rendes tanára, kellene még egy, tanári fizetés 800 frt és 150 frt lakbér, minden 5 évi szolgálat után 40 frt pótlék, mely azonban 200 frton felül nem mehet. — Hogy magát a törvény kívánalmi szerint teljesen berendezhesse, s a tanári fizetést 1200 frtra emelhesse, szüksége volna egyszersmindenkora 50,000, azonkívül pedig évenként 7650 frtra.

K a r c z a g o n a IV osztályban van 4 tanár, de el van határozva az 5-ik tanszék betöltése is. Az intézet bevétele 2450, kiadása 2500 frt, az 5-ik tanár díjazása tehát, még ha a jelenlegi fizetés — 600 frt — maradna is jövőre, már teljesen az egyház pénztárára nehezül.

B é k é s e n a VI osztályban van 5 tanár, a fizetés 700 frt, 125 frt lakbér és a tandíj $\frac{1}{10}$ -e. Kellene még két rendes tanáriszék s egy tornatanár, a jelenlegi jövedelmen felül mintegy 3000 forint évenként. Ez intézet különben az állam segélyét óhajtaná igénybe venni, miután e gymn. azon vidé-

ken igen fontos nemzetiségi szolgálatot is teljesít, növendékei közt állandóan igen számos levén a román.

H.-S z o b o s z l ó n a k IV osztályában (polgári iskolával összekötött gymnasium) van 4 tanár, mintegy 800 forint fizetéssel. Kellene még egy tanáriszék, s a jelenlegi évi bevételén felül mintegy 1000 frt.

H.-B ö s z ö r m é n y VI osztályu, polgári iskolával kapcsolatos gymnasiumában van 6 rendes tanár 800 frt és lakás vagy e helyett 100 frt lakbér fizetéssel, van még segédtanár a rajz és torna s ének tanítására. Kellene még egy 7-ik rendes tanár.

M e z ő - T u r VI osztályu gymnasiumában van 7 rendes tanár, hatnak fizetése 900—900 frt, a rajztanáré 600 frt. Az igazgató külön tiszteletdíjat kap, tornatanár is külön fizetetik. Ezenkívül taneszközökre évenként 500 frt fordíttatik. Az intézet alapja igen erős; 232 hold föld, 42,900 frt tőke, az egyháztól 434 frt 120 köből buza és 120 köből árpa, a felső részi birtokosságtól pedig 900 frt évi járadék.

K i s u j s z á l l á s VI osztály 5 tanárral, 4 tanár fizetése 700, egyé 600 frt; van rajztanár, tornatanító. Az újabb szervezkedés a meglévő alapokból nem telik ki, de ha a tanárok fizetésének minimuma 800 frtban állapíttatnék meg, ez esetben az egyház a törvényszerű berendezésből felmerülő minden kiadást elvállal és teljesít.

M á r a m a r o s - S z i g e t n e k, hogy tanári fizetését 1200 frtra emelhesse s még 200 frt lakbért adhasson s intézetét minden tekintetben rendbe hozhassa, a költség előirányzat szerint évenként 25,757 frt volna szüksége, van pedig jelenleg 16,182 frt bevétele, tehát a megkívántónál kevesebb 9594 frttal. Külömben már államsegélyért folyamodott is s kéri az egyházkerületet, hogy kérelmét támogatassa.

S z a t m á r n é m e t i n e k VI osztályu gymnasiumában van 7 rendes és 3 melléktanára, tanári fizetés 800 forint. Óhajtaná a 7-ik és 8-ik osztályt is felállítani, azonban e két osztály felállíthatása végett szükséges alap gyűjtése csak a közelmúltban kezdetvén meg, a szükségesnek kimutatott alapnak még több mint fele, 35,000 frt hiányzik.

N á n á s még nem tudja biztosan, 4 osztályu lesz-e vagy megmarad 6 osztályunak gymnasiuma, melyben ez idő szerint 3 tanár működik, egy 750, kettő pedig 650 frt évi fizetéssel. Valószínűleg a tanári fizetést fel fogja 800 frtra emelni.

E jelentések tudomásul vétele után, a bizottság beható tanácskozás tárgyává tette gymnasiumaink ügyét, s legelőbb is a tanári fizetések **minimumát** állapította meg és pedig nem teljes intézeteknél 800 frt és természetben lakás vagy 100—150 frt lakbérben, — teljes intézeteknél pedig 1000 frt és lakás vagy 200 frt lakbérben. Szinte felesleges megjegyezni, hogy ugye határozatnak, mint a tanügyi bizottság többi megállapodásainak érvényességéhez még az egyházkerületi közgyűlés megerősítése szükséges.

Ezenkívül felkérte határozta a konventet a végett, hogy egyházkerületünk számára eszközöljön ki az eddiginél tetemesebb államsegélyt, melyből középiskoláinkon segíteni lehessen, — végre pedig gymnasiumaink helyzeti s egyéb viszonyait is mérlegelve, czélszerűnek találná a bizottság, ha az ugyan azon, vagy két szomszédos egyházmegyében eső gymnasiumok egymással egyesíttetnének p. o. a 3 hajdusági s a 3 kunsági s az e felől való gondolkodásra, a lehető módozatok tárgyalására az isk. fentartó testületet és

egyházmegyéket figyelmeztetendőknek vélné. — A szigeti lyceum pártfogóságának az államsegély kérése körül tanusított, a konvent határozatának meg nem felelő eljárását a bizottság nem helyesli.

A debreczeni gymnasium rendezése ügyében beadott tanárkari javaslat érdemleges tárgyalásába a bizottság ez alkalommal nem bocsátkozott; mert bár — a jegyzőkönyv szavai szerint — mélyen megvölt győződve a rendezés sürgős völtáról, „arról is megkellett győződnie, hogy a főisk. pénzerejének szabatos kimutatása s egy megbízható költségvetés egybe állítása nélkül alapos véleményt nem mondhat.“ Az ügy elintézését az áprilisi közgyűlés előtt tartandó ülésére halasztja s kifejezést ad azon óhajlásának, hogy a gymn. újabb rendezésének kérdése még ez iskolai év folyamán alatt, habár rendkívüli egyházkerületi gyűlésen is oldassék meg. Nincs semmi kifogásunk a bizottság ezen határozata ellen, bár a tanárkari javaslat kiindulás pontja épen az, hogy a rendezés költségei a jelenleg folyó költségeken ne menjenek felül; csak az ellen volna tisztán következetességi szempontból — kifogásunk, ha p. o. a tanítóképezdénél, melynek egyik tanszékének most is csak az óriási passiva az alapja — a kimaradt temérdek hátrálék következtében, ezetleg a 4-ik tanszék is betöltetnék, mielőtt a gazdasági tanács a pénzügyeknek jelzett tisztába hozásával s normalis költségvetés összeállításával elkészülhet.

Tárgyaltatott még a gymn. tanterv ügye. A konvent e tekintetbeni megállapodása bevarandónak határozottatott. — Rendeztetett a tanítóképezde, tekintettel a 4 évi tanfolyam felállítására, a jogakadémia ügye, azok újabb rendezése céljából kibocsátott s Ő Felsége által is megerősített szabályzat alapján, minek folytán elrendeltetett, hogy G. K. egyik felévben az egyetemes történelem legújabbkori részéből, a másikban a hazai történelemből tartson hetenkint 4 órán special kollegiumokat; a vallástani póttanfolyam be rendezése szükségesnek nem találtatott. A kórházi szabályzatra vonatkozó javaslat a tanárkarnak visszaadatott. A tanítóképességi vizsgákra vonatkozó „vizsgálati szabályzat“ elfogadtatott, míg a főisk. tanári gyámintézeti alapszabályok némely pontjainak módosítása tárgyában beadott tanárkari javaslatot illetőleg azon nézetének adott kifejezést a bizottság, hogy az inkább a gazd. tanács elibe tartozik, egyébiránt a kérelem a tanárkar által kimerítő indoklással látandó el, a változtatás alapjául szolgáló számítások pedig egy szakértő küldöttség által megvizsgálandók. — A tanárkar indítványa t. i. az volt, hogy a ki 30 éven túl is tanár marad, ha évi 32 frt járulékát fizeti, 800 frtban megállapított nyugdíj maximuma is emelkedjék évenként a rendes 20 frttal. Továbbá némi megszorítást javasolt a tanárkar a tanári hivatal alatt kötött házasságokból hátramaradó özvegyeket illetőleg, t. i. hogy ha a férj és nő közt 15 évnél nagyobb korkülönbség van, s a házasság nem tartott legalább 11 évig, az özvegy 300 frtnál nagyobb nyugdíjra nem tarthat igényt. De mint mondánk, említett javaslatok ismét a tanárkarhoz tétettek vissza.

Ezeken kívül a bizottság számos folyó ügyet elintéztén, 23-án déiben oszlott el, hogy áprilban ismét összeüljön.

T Á R C Z A.

Nala és Damajánti.

— Epizód a Mahábháratában. —

A Nala és Damajánti szerelmi története önálló epizód a Mahábháratában, be van szöve a szanszkrit nagy eposz III. könyvébe az u. n. Vanaparvába — Erdő könyvbe. Helyzete az eposzban következő: Judhisthira a Mahábháratá főhőse koczkajátékban ellenfelétől meggyőzetik s büntetésül 12 évig a vadonban kell bujdosolnia. Követi őt bujdosásában a böles Vrihadasva is, ki a nagy király vigasztalására és mulattatására mindent megtesz. Többek közt elmondja a Nala történetét, kinek sorsa a Judhisthirával sok vonástan egyezik. Azok a megszólítások, melyek az epizódban itt-ott előjönnek: mint nagy király! nagy felség! Kunti sarja stb. mind Vrihadasva megszólításai Judhisthirához!

Különb en ez epizód, mint ilyen legterjedelmesebb a Mahábháratában s nemes egyszerűségeért minden elbeszélő művek közt legkedveltebb s legismeretesebb egész keleten, sőt nyugoton is csaknem minden irodalomban megvan több fordításban.

Én az eredetinek szlókáit (16 szótagu rimetlen jambus párverseit) nyolcz szótagu rimes négysoros versszakokkal cseréltem fel, mely a szlókának minden magyar versformák közt leginkább megfelel, s mely a magyar naiv elbeszélésnek eredeti alakja. (Arany.)

Nala és Damajánti.

Nisadák hónapban élt egy ifju király Nala, nemes lelkű, deli és hős. Ugyanez időben távol Vidarbhák országában élt az óriási erejű Bhimának leánya a minden nők közt leggyönyörűbb Damajánti. Szépségének, csodabájának híre bejárta az egész világot. — A hír beszédére Nál szívében is „olthatatlan szerelem gyult iránta.“

Szerelmi gondok közt ült Nál egykor a hárem erdejében és gyönyörű hattyu tábor pillantott meg a közelben. Űzöbe veszi őket s egyet elfog. Ekkor a hattyu megszólal kezében: Szép királyfi! nem kellene engem megölnöd, meghálálom a jó tettet ugyancsak. — Elrepülök Damajántihoz, úgy feldicsérlek előtte, hogy esze lelke a tied lesz egészen. Elbocsátá a hattyut Nál s a madarak Vidarbhába tűntek. Itt egy kertben mulatott Damajánti leánytársaival s mihelyt észre vették a hattyukat, futkosni kezdtek utánok. De megállt a hattyu, melyet Damajánti kergetett s Naláról kezdett beszélni:

„Nincs ily ember a világon,
Hejh ha ennek drága nője
Te lennél dicsők dicsője,
Bájad s születésed perceze
Áldott lenne mindörökre!

A meglepett leány csak ennyit tud oda sugni a madárnak:
„menj és mondd meg ezt Nálnak is!“

Ez a nyitánya a szerelmi történetnek!

Bhima király azt vette észre, hogy leánya nagyot változott, ábrándozóvá lett és sáppad napról napra.

Eltalálta az okát, hogy t. i. szerelmes leánya. Így gondolkodott, egy orvossága van e betegségnek, szvajamvarát kell hirdetni. A szvajamvara férjválasztás hindu szokás szerint. Hírnökök által mindenfelé meghirdettette a világon, hogy leányát férjhez fogja adni, azért a kik kezére vágynak, gyűljenek udva-

rába s a kinek leánya az ünnepélyen koszoruját nyújtja, az lesz a férj.

Hallva e hirt Nál, megindult szép remények közt Vidarbha felé. Utközben találkozik négy istenséggel, kik Indra vezérlése alatt jöttek az égből. Ezek felszólítják Nált, tegyen meg nekik valami szivességet. „Nagyon szívesen“ siet felelni Nál és kérdi mi lesz az. „Menj el — mondák — Damajántihoz, kérd meg a kezét számunkra. Ott leszünk a szvajamvaráján s te vidd meg neki az üzenetünket, hogy egyet válaszszon közülünk férjül.“ Csak ekkor kezd Nál szabadkozni a követségtől. De nincs mentség. Igéretét adta, az Istenek szaván fogják s ő megy. Istenek segítségével zárt ajtókon és örökön át bejut a lányhoz, ki rögtön ráismert a hattyu leírása nyomán.

Nál előadja küldetését, de a lány kaczagva válaszol: „sohase tréfálj! te kellesz nekem csak, te érted hivatam én szvajamvarát csak. Nala figyelmezteti a dolog komolyságára. A ki megsérti az isteneket, nyomoru halál annak a sorsa. Ha Damajanti most őt választja: mindketten halál fia lesznek.“ Azután kéri, hogy ne tegyen ilyet, mentse meg mindkettőjüket a végromlástól. Nosza sirni kezd a lány, de újra erősíti, hogy ő csak Nált választja, neki csak Nál kell.

Vége talál egy mentő gondolatot: jertek el mind a szvajamvarámra, ott én téged választalak az istenek jelenlétében; hulljon az én fejemre minden felelősség, minden büntetés!“ Nál visszamegy, elmondja az isteneknek, hogy az a bohó lány mit mondott, miben töri a fejét.

Megjön a szvajamvara napja s gyűlnek a kérők.

Fényes arany oszlopos ház
Nagy kapuin jöttek sorba
A nagy hősök, mint királyi
Oroszlánok bérczvadonba;
Ültek ottan szanaszerte
Koszorus, illatos fővel,
Bokkrétákkal s füleikben
Tiszta vizü gyöngy függővel;
Sok kövér kar tündökölt ott,
Buzogányhoz hasonlóak,
Gömbölyűek, gyönyörűek,
Mint az ötféjű kigyó nyak.
Dus hajuk a vállra omlott,
Szép volt orr, szem, száj, szemöldök;
Mint az égi csillag tenger,
Arczokon oly fény özönlött.
Összejöttek szent gyűlésre,
Mint a kigyók Bhógavatba;
Daliákkal tölt a ház meg,
Mint tigrissel hegynek odva.
S im belebben rózsa arczczal
Damajánti a terembe,
Tündér báján rajta veszett
A királyok szeme lelke.

Szétnéz Damajánti is, keresi Nált. Meg is találja, de nem egyet, hanem ötöt, t. i. mind a négy isten a Nál alakját vette magára. Zavarba jött a lány: melyik az igazi Nál, nem bírja kitálcálni. Nézi őket, mindhiába. Kétségében siráshoz fog, de az a baján nem segít. Utóljára könyörgésre foggja a dolgot. Szép kis imát rebeg az istenekhez s azok jelt mutatnak neki, miről ismerje meg Nált és ekkor pirulva, örülve vállaira akasztja koszoruját. Ezzel vége a szvajamvarának. Az istenek gazdagon megajándékozzák Nált égi adományokkal. Nál haza viszi nejét, élnek boldo-

gan két kis gyermekkel, egy fiúval és egy leánnyal áldták meg az istenek. Ezzel vége az elbeszélés első részének.

Az istenségek is elvonulnak; mennek az égbe és utközben találkoznak az irigység istenével Kálival, ki elkésve jött a szvajamvarára, neki is Damajanti kellene. Az istenek tudatják vele, hogy elkésett, mehet vissza. De a gonosz Káli bosszút esküszik. A miért isteneknek mert halandót elébe tenni: földönfutóvá kell lennie. Hiába mondják a többi istenek, hogy az ő engedélyökkel választotta Nált a lány; nem ér semmit, ő megfogja bosszulni.

Gonosz tervének eszközeül választja Puskarát, a Nál király testvéröccsét. Ezt ösztönözte, hogy hívja fel Nált szerencsejátéokra — kockajátéokra, még pedig halálig. Ő majd segíteni fogja. Egyszersmind Nálba is belebujt, ezt meg Puskarára ellen tüzelte. Dühös játék indul közöttük s Nál folytonosan veszít. Hozzá mennek az országnagyok — kéri, hagyja abba a játékot, de már úgy bele bódult, hogy nem hallgat rájuk. Hozzá megy majd Damajánti is két gyermekével, kéri, de a bódult Nál rá sem ismer többé. Látja mindenki, hogy itt veszély van kitörőben. — Damajánti két kis gyermekét rábizza hü kocsisára Varsnéjára s elviteti nagybátyjukhoz Bhimához.

Innen kezdve a 9-dik énektől vegyük fel a szöveget, bemutatókat négy éneket a műből, mely mindössze 26 énekből áll.

IX. Ének.

Varsnéja elmente óta
Játszott s veszett Punjaszlóka!*)
Oda volt már szép országa,
Oda minden drágasága.
Trónja veszett Nál királyra
Rá mosolygva szól Puskarára:
„Hadd forogjon! Van-e kedved?
És van-e még mit feltenned?
Ohó! megvan szép királynéd,
Minden mást elnyelt a játék!
Most a sor rá hadd kerüljön!
Damajántért hadd perdüljön!“
Puskarának ily szavára
Megrendüle Punjaszlóka,
Elfacsarult szive lelke,
Egy hangot-betűt se szóla. —
Nagy szomoru, tört szemekkel
Végig mérte Puskarát ott!
Lehányt minden testi ékszert
A fény- s boldogsággal áldott. —
S szál ruhával elfedezve,
Hajlékából számkivetve,
Társinak mély kint szerevezve,
Kelt és ment Nál. Elhagyá hát
Régi fényét, boldogságát.
S Damajánti szál ruhában
Bármerre ment — ment nyomában.
Igy bolyongtak szerte széllyel
Három nap és három éjjel.
És Puskarára — nagy királyom!
Meghirdette minden tájon:
„A ki jót mer tenni Nállal,
Meglakol az száz halállal.“

*) Punjaszlóka Nálnak mellékneve, jelentése = csengő dalu.

És Puskára bős szavára
— Szörnyü lévén nagy haragja —
Jó királyuk senki, senki
Hajlékába nem fogadta.

Igy a város közelében,
Meg nem szánva nagy szegényen,
Bujdokoltak három éjen.
A legszánalomra méltóbb
Pusztá vizen tengve élt ott.

Ha az éhség meggyötörte,
Volt fagyökér vagy gyümölcse!
Végre elment a királyfi
Innen s vele Damajánti.

Napokig hogy bujdokoltak,
S éhségtől megtörve voltak,
Nagy madárrajt láta Nala
Mindnek arany szárnya vala.

Gondolá a hős Nisáda,
Az erős Nál „jó lesz mára
Izletesebb ételül ez;
Mostan ez is nagybecsü lesz!”
Bő palástját rá hajítja,
A madárrajt megborítja.
S ime azok a palástartal
Elrepültek nagy zugással.

A magasból vissza néztek
S Nál királyhoz így beszéltek —
Ki ott szégyen közt meztelen,
Szánandóan feltekinte:
„Oh bolond Nál, hisz a kockák,
Melyek vesztedet okozták,
Mi vagyunk; fájt nekünk látod,
Hogy maradt még egy palástod!”

Látva ekkor a kockát is
Meztelenül önmagát is,
Elbusulva Punjaszlóka
Damajánthoz ily szót szóla:

„Feddhetlen hü tiszta angyal!
Az ki elrabolta trónom,
Élelmem is elszedi lásd,
Éhség s nyomor közt kinlódom!”

És a kiért szánalomra
Nisadáknál sem talállok,
Lett madárrá s elragadta
Rólam ez egy szál palástot.

Hallatlan nyomorba estem;
Én levert, tört, eszevesztett,
Férjed én! én, de figyelj rám,
Halld a jó szót és jegyezd meg:

Számos ösvény vezet ime
Jobb felől, nézd dél iránynyal;
Ez visz az Avanti bérczen
Az a Riksavanton által.

Szirtes Vindhja nyulik ott föl,
Itt Pájosni foly tengerbe,
Böles vezeklők szent magánya,
Dus gyümölcsös fekszik erre.

Vidarbháké ez az ösvény,
Imhol az visz Kósalába;
Ott van szemben az az ország

Jobbra folyton dél irányba.
Nál e szókat Damajántért
Aggva többször elrebegette
S mig mutatgat szép nejének,
Néma buval tölt a lelke.

S Damajánti Nál királynak
Elboritva fájdalomtól,
Könybe fuló tört szavakkal
Ily panaszos szózatot szól:

„Minden izem összeborzad,
Reszket szívem minden hurja,
Oh király! ha szörnyü terved
Meggondolom újra s újra!

Kincsed, országodtól fosztva
Szomjas éhest így mezetlen,
Hogy hagynálak téged el most
Itt e pusztá rengetegben?

Ha ellankadsz, sujtol inség,
S lelked szebb napokra téved,
Itt ez iszonyu vadonban
Én törölöm le verejtéked!

Mert nincs balsam e világon,
Nincs orvosság oly kitünő —
Égő sebre, fájdalomra
Nincs olyan ir, mint a hü nő!

Nál felelt:

Ugy van! úgy! szép Damajánti,
Nincsen balsam oly kitünő
Szenvedő férj fájdalomra,
Nincs olyan ir, mint a hü nő!

Nem akarlak én elhagyni.
Mit remegsz félénk galambom?
Elhagyhatnám önmagam tán
De téged nem, soha! mondom!

Damajánti szólott:

„Ha te engem el nem akarsz
Hagyni itten, óh királyom!
A vidarbhák utja mentét
Mit mutatod minden áron?”

Értem is én hogy nem akarsz
Elhagyni most egy magamra. —
Elvetemült lenne mélyen,
A ki engem itt elhagyna!

De az utat, ezt az ösvényt,
Mért mutatod ennyiszor meg?
Ez költ bennem óh nemes hős!
Aggodalmat és keservet.

Ha pedig ezt gondolod tán:
— Bár elmenne rokonához —
Jól van menjünk Vidarbhába
Mind a ketten! Nos határozz!

Jer no uram! Hogy szeret majd
A vidarbhák fejedelme
Téged engem; ott mi nálunk
Élünk boldogan, szeretve!”

Fiók Károly.

(Folyt. köv.)

Lapszemle.

Az osztrák felvételi vizsga a középiskola I. osztályába.

Az ausztriai tartományokban mindenki, a ki valamely középiskola (gymnasium vagy reáliskola) I. osztályába akar lépni, köteles felvételi vizsgát tenni. Ezen felvételi vizsgákról a középiskolák igazgatóságai külön lajstromot vezetnek, melybe a felveendőnek születési s eddigi tanulmányi viszonyaira vonatkozó minden adat bejegyeztetik, s a mit aztán 188¹/₁. óta felküldenek a bécsi központi statisztikai hivatalba. Itt az anyagot kellőleg feldolgozzák s ez által nem csak sok érdekes adatot tesznek közzé, hanem eme felvételi vizsgálatok szükséges voltát is kellőképp megvilágítják. — Tekintsük meg egy kissé a múlt 188²/₃. isk. évről ezen statisztikát.

1. A felvételre jelentkezők száma az utóbbi 188²/₃. isk. évben volt:

a gymnasiumokban	11,878
a reáliskolában	4,461
összesen	16,339

mely szám — az utóbbi 3 iskolai évet véve számításba — a gymnasiumokban lassabban növekedik, mint a reáliskolákban. — Sajátságosan oszlanak meg e számok a tannyelvre vonatkozólag, nevezetesen leszámítva 4 középiskolát olasz és román tannyelvvel, a szláv nemzetiség növekedése tulajdonképpen látszik, mint a németé. Az is konstatació van, hogy a városi, különösen a fővárosi középiskolákba jobban tördülnek a tanulók, mint a vidékiekbe.

2. A felvételi vizsgálaton visszautasítottak száma volt:

a gymnasiumokban	1214 = 10.5%
a reáliskolában	354 = 7.9%

A megbukottak száma az egyes tartományokban a legtarkább vegyüléket mutatja, míg pl. Tirol-Vorarlbergben csak 0.8% bukik meg, addig Salzburgban 21.8%. Ugyanezen különbség mutatkozik a városi és vidéki iskolák közt, mely utóbbiakban ugyszólván csak félannyi a bukottak száma; sőt egy és ugyanazon iskolánál, pl. a prágainál a német növendékek 12.3%-át vetik vissza, holott a csehek közül csak 3.4%-ot. A felvételi vizsgálatnak 3 tárgya van, u. m. vallás, a tannyelv és számítás; legtöbb bukik a tannyelvből, félannyi a számításból, ¹/₇-e a vallásból.

3. Az I. osztályba felvett tanulók számából kitűnik, hogy 25 gymnasium vett fel 100-nál több tanulót (első helyen áll Krakkó egyik államgymnasiuma 216, utolsón ugyancsak Krakkó egy másik államgymnasiuma 100 növendékel). Ezekhez csatlakozik 3 reáliskola 104 és 103—103 növendékekkel. Ellenben 20-nál kevesebb tanulót vett fel 10 gymnasium és 7 reáliskola (minimum 6).

4. A felvettek életkora 10 és 14 év között változik, csak kevés volt azon alul (0.7%) és 15 éven felül (2.2%). A 323 15 éven felüli gymn. növendék legidősbje 1855-ben született, a következő 1858-ban; van 2 1859-es és 3 1860-as is. A reáliskolákban a legidősebb 1860-ban született.

5. Azon tanulók száma, kik nem népiskolában, hanem privát uton nyerték kiképzésüket, gymnasiumokban 5.4%, reáliskolákban 2.7%. Ezek szokták a legifjabb nemzedéket képezni, de az elbukók számát is nevelik. Volt a privát uton készütek és a felvételi vizsgát kiállottak között 3 leány is.

6. A felvételi vizsgán úgy látszik az érdemjegyekre

nincs meghatározott fokozat, mert az előirt „kitűnő“, „jeles“, „dicséretes“, „kielégítő“ (befriedigend), „elegendő“ (genügend), „nem elegendő“ és „egészen nem elegendő“ osztályzatok mindegyike 4—5-féle változatban szerepel. Leggyakrabban osztogatják a „kielégítő“ és „elegendő“-t (69%), a többi majdnem egyenlő arányban oszlik meg.

7. Érdekes a népiskolai bizonyítványok és a felvételi vizsga kalkulussainak összehasonlítása, melyeknek voltaképp egyenlőknek kellene lenni, de a mi nem úgy van, mert míg a népiskolából 85%hoz „jó“ osztályzatot, addig ugyanezen kalkulust a felvételi vizsgán csak 50% nyeri el, ellenben az elegendők száma háromszoros lesz. A reáliskolákban ezen arány valamivel kedvezőbb.

*

A népiskolai bizonyítvány és a felvételi vizsga osztályzata közti nagy különbséget sok tekintetben az idő rövidsége, mely alatt egy ilyen felvételi vizsga megeshet, még inkább azon körülmény okozza, hogy a tanuló a nagy szünidő alatt sokat felejtett és hogy az eddig ismeretlen tanár előtt félénk és elfogult lesz. De másrésről meg kell gondolnunk, hogy a népiskola célja nem a középiskolára való előkészítés, hanem az egy önálló egészet képez; e cél tehát a népiskola elérhette egyes tanulóiban, a nélkül, hogy azok egyszersmind a középiskolára is alkalmasok volnának; nem csak lesz tehát mindig, hanem kell is lenni különbségnek a népiskola végbizonyítványa és a felvételi vizsga osztályzatai közt. Végre még egy mellékes cél is elérhetni ezen vizsgálatokkal, t. i. hogy a tanár nagyjában megismeri az újonnan jött tanulókat s eszközt nyújt neki arra, hogy tanítványaival mindjárt a tanítás elején azok tehetségéhez és egyediségéhez képest bánjon. Ha pedig még azt is meggondoljuk, hogy a középiskolát szigorú felelősség terheli a tanítványokkal szemben elvállalt kötelezettségében, akkor abban, hogy tanulóit megválogatja, csak a jog természetes gyakorlását kell látnunk.

(A „Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien“ 1884. évi I. füzetéből.)

Közoktatásunk sikertelenségének okairól. Irta Hunfalvy János.

Figyelemre méltó cikk tesz közzé a „Nemzet“ f. évi február 12-diki s következő számaiban jeles tudósunk Hunfalvy János, közoktatásunk sikertelenségeinek okairól, melynek kivonatát a következőkben közöljük:

Ámbár közoktatásunk ügye, főleg 1868 óta nagy haladást tett, mindazonáltal a sok áldozatnak, a nagy fáradozásnak nincs meg az az eredménye, melyet kívánunk kell, kivált a középiskolai tanítás terén. Sokan az ifjuság tulterheltségében keresik a baj okát, mások új meg új tantervekkel vélnek segíteni rajta; az új középiskolai törvény a heti órák számát leszállítja, de vajjon hogy e sok kísérletnek lesz-e öröndetes sikere, kétséges. Ez idő szerint úgy áll a dolog, hogy a növendékek nagy része sem az idegen nyelvekből, melyekre pedig mód nélkül sok idő fordítatik, nem sokat tud, sem anyanyelvét nem ismeri, a reáltudományokban járatlan s általában oly kevés ismerettel hagyja el az iskolát, hogy félműveltnek is alig mondható.

Ezen vizás állapot okai részint a társadalomban, részint az egyénekben, részint pedig a módszerben rejlenek. Társadalmunk egyik betegsége, hogy a munkát még nem becsüli meg, hanem a rangot és vagyont nagyobb tisztelet-

ben részesíti, mint a személyes érdemet; különösen a szellemi munkát nem méltatják kellően, s a közpályán nem az boldogul, ki tehetségénél és szorgalmánál fogva leginkább megérdemli, hanem a kit érdekek és hathatós közbenjárók ajánlanak. Épen ezért a tanítókat sem részesítik azon elismerés és tiszteletben, melyre, mint szellemi munkások, igényt tarthatnának, különösen a vidéki városokban tapasztalhatjuk, hogy a középiskolai tanárok nem foglalják el az őket megillető helyet. Az is igaz, hogy sokszor ezen hiánya a tiszteletnek és becsülésnek a tanár egyéniségében rejlik, mert különösen abban az időben, midőn a tanári állomásokat rendkívül gyorsan szaporítottuk, voltak sokan olyanok, kiket nem a tudomány szomja és belső hivatás ösztönzött e pályára, hanem anyagi érdekek, s mert boldogulásukat leg hamarabb itt remélhették. Ha pedig az ifjuság vezetői mindek előtt önmagukat nem becsülik meg, sem azon tudományt, melyet ápolnak és terjesztenek, ott a tanári kar nem lehet igazán a társadalom sava és kovásza, ott a tanítás sem lehet nagyon áldásos és sikeres.

Egyik további oka a középiskolai tanítás sikertelenségének, hogy már az iskolás fiúk is a tantárgyak értékét és hasznát mérlegelik, holott a középiskola nem adhat kenyeret senkinek, sem életpályát nem biztosíthat senki számára. Az iskolai növendékre csak egy szabály lehet döntő, a „Du sollst“; a tudatlanság és szellemi restség persze mindenütt a dolog könnyebb végét szereti fogni, s nagyon sajnos, hogy sokszor még a szülék is, kik bizonyos tantárgyakat becsmérelnek, gyermekeik jövőjét igyekeznek kockáztatni. Mindent, a mire a gyakorlati életben szükség van, megtanítani és megtanulni nem lehet, de a mit a középiskolában tanítani és tanulni kell: az a tanulás mesterségének megtanulása.

Az ujonnan behozott és helytelenül alkalmazott szakrendszernek is jelentékeny része van abban, hogy a fősulyt a tanításra fektetik, s a nevelést elhanyagolják. Igaz ugyan, mai napság a tanárnak szaktudósnak kell lenni, de azért a szakrendszert oly mereven alkalmazni, hogy már az alsó osztályban 5—6 különböző tanár tanítson, kik heti 1—2 órán még nevékről is alig ismerhetik tanítványaikat, kiknek saját indulatok, jellemök és modorok van, kik tehát erkölcsi tekintetben semmi befolyást nem gyakorolhatnak a tanulókra, ez a helytelen elv.

Továbbá az ajabb paedagogia és didactica szerint mindent alaposan kell magyarázni, mindent izeire szétbontani, s minél kevesebbet könyv nélkül tanultatni, miáltal a tanuló emlékező tehetsége épen nem gyakoroltatik. Ezen játszva tanulás eredményét tekintsük közelebbről, főleg a latin nyelvénél.

(Folytatjuk.)

Magyar Tanügy. 4. füzet. Dr. Fodor József egyetemi tanár a harmadik egyetem ügyében szól, ennek felállítását művelődésünk szempontjából multhatatlanul szükségesnek tartván, egyszersmind orvosi karral is ellátni kívánván az új egyetemet. Czáfolja ez intézet ellen felmerült azon véleményyt is, hogy a meglevő két egyetem sincs eléggé felszerelve, hogy nem lehetne e harmadik egyetembe kellő számmal találni alkalmas tanárt s növendékei száma is csekély lesz stb. Ugyane tárgyról a „Közokt. Szemle“ is szól, közölve az ez ügyben kiküldött albizottság jelentését. — Ezekon kívül Pauer Imre ír A pozsonyi akadémia érdekében, Sebestyén Jenő a nemzetgazdaságtanról közoktatá-

sunkban, Téglás Gábor az erdélyi románajku középiskolákról, Emericzy Géza a tanítóképezdei növendékek létszámának apadásáról. Ismertetve látjuk Varga Ottó Politikai földrajzát és dr. Toldy László Kereskedelmi földrajzát.

Közoktatás. A 4. és 5. szám Csomár Istvánnak ismeretes bírálatát, dr. Dékány Rafaelnek a készülöben levő új polg. isk. tantervről s Thewrewk Árpádnak az „önkénytről“ szóló cikkeit hozza. Az 5. szám a Vegyesek közt említi az iskolai egészségügy terén nagy fontosságú dolgot is, az iskolás gyermekek nagyot hallását, dr. Gellé párizsi fülorvos és dr. Weill stuttgarti orvos nyilatkozatai nyomán. — Czélszerű volna ilyen dolgokkal hosszabban is foglalkozni, általában nekünk is gondolni növendékeink egészségére! — A 6. szám dr. Boros Gábornak Környei után teljesen átdolgozott magyar irod. tört. kézikönyvét ismerteti és dicséri. A 7. számban Faludi János fővárosi tanító ír „a tanuló ifjuság szembajai“ról s ezek előmozdítóial a palatáblát, az olvasótáblák és abc-k apró betűit, a tantermek sötét voltát említi. A két utolsó számban dr. Koltai Virgiltől van még egy cikk, mely a gymnasiumbeli magyar irod. írásbeli dolgozatokról szól. — Először azt mondja el, mikép kell e dolgozatok tárgyának a nyelvtanítás anyagával együtt haladni; azután a házi és iskolai feladatokat, vagyis a házi és iskolai dolgozást czélszerűség szempontjából összehasonlítván, arra az eredményre jut, hogy az iskolában dolgoztatás czélszerűbb s ezért a felsőbb osztályokban tulnyomóan, a VIII. osztályban csakis iskolai dolgozatot kíván.

Középiskolai tanáregylet Közlönye. 6. szám. Berecz Antaltól két felterjesztés olvasható e szám elején, egyik a válás és közokt. miniszterhez az érettségi vizsgálatok, másik a belügyminiszterhez a fővárosi községi tanárok fizetése ügyében. Előbbi az országos tanáregyesület budapesti tagjainak véleményét foglalja magában e vizsgálatokra nézve. — Az érettségi vizsgálat feladatát annak kipuhatólásában találja: „meg van-e a vizsgálatnak a középiskola tanterve alapján elérhető általános műveltsége és a főiskolai tanulmányokra szükséges értelmi fejlettsége.“ Az írásbeli vizsgálat magyar dolgozattól, magyarból latinra és magyarból németre fordításból, vagy német szabad dolgozattól és mennyiségtani dolgozattól állana. A szóbeli vizsgálat tárgyai: magyar nyelv és irodalom, latin, görögnyelv, egyetemes és hazai történelem, mennyiségtan és physika lennének. — A reáliskolai érettségi vizsgálatnál az írásbeli magyarlatin dolgozat helyett a magyar-francia, vagy francia szabad dolgozat volna. A szóbeli vizsgálat tárgyai itt: magyar nyelv és irodalom, német, francia nyelv, egyetemes és magyar történelem, mennyiségtan is physika. Az írásbeli dolgozatok tárgyára nézve a következők vannak megjegyezve: a) a magyar feladatnak nem csak az irodalom történelméből kellene véve lenni, hanem bármely más tantárgyból. b.) Latin nyelvbeli dolgozatul magyarból latinra fordítás szolgálna. c) A német és francia nyelvet az iskolán kívül is gyakorolván a növendékek, ezekből szabad dolgozatot kívánandó. d) Az írásbeli dolgozatokat ne csak maga a szaktanár, hanem a vizsgáló bizottság ítélje meg. — Az írásbeli vizsgálat után már olyan egyéneket is vissza kellene vetni, kik egy dolgozatot nem elegendő sikerrel készítenek el. A szóbeli vizsgálat anyagát az alkotandó szabályzatban a fő szempontok szerint körül kellene írni. A bizonyítványokban

három fokozatot kellene megjelelni, a szerint a mint a növendék a követelményeknek jelesen, jól, vagy minden kitüntetés nélkül egyszerűen megfelel. Az érettségi bizonyítványokba azon tárgyakból nyert osztályzatot is be kellene írni, melyek e vizsgálat tárgyai nem voltak, de melyeket a középiskolában tanítanak. Ki kellene mondani azt is, hogy a reáliskolái tanulók, ha tudomány-egyetemre akarnak menni, a latin és görög nyelvből érettségi vizsgálatra köteleztetnek.

Ezek után Robitsek Ferencz a kath. vallásoktatásról szól. Szitnyai Elek, felvidéki középiskoláink magyarságát tárgyalva, a vegyes ajku iskolákban tapasztalható hibás magyar nyelvet iskolai önképző körök felállítása által véli javíthatónak. Az „Irodalom“ Dr. Szamosi Jánosnak Platon műveiből vett szemelvényét, a Mocnik-Klamarik-féle, dr. Wagner Alajostól átdolgozott Geometriát, végre Varasdy Lajosnak „Közoktatásunk a népfenség szempontjából“ című művét ismerteti. A „Lapszemle“ Mrs. S. Bryantnak a „College of Preceptors“ októberi meetingjén tartott felolvasát ismerteti „Nevelési motivumok“ címmel. A „Közoktatási Szemle“ a mult évi tanügyi állapotokról szóló közokt. miniszteri jelentést tárgyalja.

Különfélék.

Franciaország közoktatási budgetje. Jules Roehenak a francia budget előadójának jelentéséből a következő adatokat vesszük át a tanügy fejlődését illetőleg a juliusi kormány idejétől kezdve napjainkig. Midőn a juliusi monarchia átvette az ország kormányzatát a közoktatás évi budgetje 1.825,000 frankra rugott; tizennyolcz évi uralma alatt azt 13.224,000 frankra növelte. Az utána következő köztársaság 1848. azt annyira gyarapította, hogy a császárság 17 milliónyi közoktatási budgetet talált. 1850—1864-ig csak 12 millióval gyarapították. A közoktatási miniszternek, Duruy-nak sikerült a budgetet tetemesen felemelni, és a 1869-iki választásoknak az volt a következménye, hogy a következő háborus évben az iskolák már 32 millió frankba kerültek. Az 1871-iki nemzetgyűlés, a mig fennállott, a meglevő budgetet évenként 5¹/₂ millió frankkal gyarapította. 1876-ban 11 millióval növekedett és azóta csakhamar 134 millióra szökkent fel. E szerint a köztársaság 13 év alatt a közoktatás rendes budgetjét 100 milliónál magasabbra emelte; ezenkívül nyitott a községeknek és departementoknak az iskolák építésére és az iskolai anyag beszerzésére félmilliárdnyi hitelt, behozta az ingyen tanítást s az általános iskolai kötelezettséget, gyarapította a vidéki iskolákat, újra szervezte a közép- és a gyermekóvó iskolákat, nyitott az egész országban mezőgazdasági és iparos iskolákat és tetemesen javította a felnőttek oktatását az esti iskolákban. A jelentésből kitűnik, hogy 1878—1881. végeig 3445 fiu, 2631 leány, 2207 vegyes iskolát, 315 kisdédóvót, 41 középiskolát alapítottak; hogy 67 közép, 368 kisdédóvó, 3874 fiu és 2251 leány, 2366 vegyes iskolát kijavítottak és jókarba helyeztek. A császárság utolsó kimutatása szerint volt 70,441 tanító és tanítónő és 4¹/₂ millió növendék a nyilvános iskolákban; az előbbieik száma 98,000 az utóbbiak száma 6.600,000-re emel-

kedett. 1868-ban 100 ujoncz katona közül 78,6 tudott olvasni, 1881-ben már 86,2. (Orsz. k. t. k.)

Pozsony és a harmadik egyetem. Ily címmel jelent meg Dr. Pávay V. Gábor pozsonyi kórházi főorvos tollából a legközelebbi napokban egy 43 lapra terjedő füzet, mely nem késik mindjárt előljáróban kimondani, hogy a mostani viszonyok között Pozsony az egyetlen város, ahol az új egyetem székhelye lehet. Addig is, mig e nagy igényekkel, de nem kisebb elfogultsággal írott röpirathoz bővebben hozzá szöllanánk, lehetetlen szó nélkül hagynunk szerzőjének nagy mértékű egyoldalúságból származott eljárását. Ő rajta csakugyan beteljesedett az ismeretes latin mondás: „Navita de ventis, de bobus narrat arator,“ — művének legnagyobb részét azzal foglalja el, érvei közzül azt hangsúlyozza leginkább, hogy mily nagyszerű kórház, mily pompás „hullanyag“ van Pozsonyban; ugyhogy elragadtatásában csaknem kimondja, hogy az alföld tiszta magyar magyar népe nem érdemes egyetemre, mert nem szeret kórházban halni meg. Hát nagyon tiszteljük és becsüljük mi az orvosi tudományt, de bizony az ily érvek, midőn egy tudomány egyetem helyéről kell határozni, csak Galenus tulbuzgó hivei előtt érnek valamit!

Az egyetemért méltán versenyző többi városokon hamar elüti a port. Szerinte csak két város jöhet komolyan(!) szóba az új egyetem kérdésénél: Pozsony és Szeged. S bár ez utóbbit csak ugy hirtelenében megteszi az alföld „metropolisának,“ ezen is hirtelen keresztül gázolt. Debreczenről, háromszázados főiskolájáról, (melynek pedig, ha nem csalódunk, szerző is egyik növendéke volt) nagyszerű multjáról, a hazai tudományosság terén kivivott nagy és örök érdemeiről, híres könyvtáráról, jeles gyűjteményeiről, tudományos férfairól, jelentékeny tanerőiről, de megős eredeti tiszta magyar szelleméről is, persze egy árva szó sincsen. Hiszen — szerző szerint — „még Magyarország legnagyobb vidéki városaiban sem található meg az ott működő jeles szakember a szükséges szellemi és társadalmi tényezőket.“ (!) Hanem bezzeg elő van sorolva — és pedig nemcsak egyszer — Pozsonynak minden apró-cseprő intézete, kórháza, jó levegője, kies vidéke, sőt még társadalmi életének s lakosainak „a simasága“ is! Csak csudáljuk, hogy azon igen fontos történeti tény, hogy a szent korona is Pozsonyban őriztetett, véletlenül elfeledé szerző erős érvei között felemlíteni. De még jobban csudáljuk, hogy — műve utolsó lapján — elfeledkezik magáról szerző s oly intéseket ad előbb feldicsért városának, mely intések nagyon kitüntetik egyfelől Pozsonynak jelenlegi németes irányát és szellemét, másfelől azon nagyon is szerény helyet melyet ott a magyarnyelv és szellem még ma napság is elfoglal. Hát az ilyen város érdemi meg az új magyar egyetemet?

Az ily elfogult és a város szűkhatárán tul nem látó nagyhangu röpiratok nem igen nyomnak ott a kérdés mérlegében, hohogy „tudomány-egyetem“ felállítása forog szóban. (R.K.)

A belga akadémia pályadíja. A belga akadémia 3000 frknyi pályadíjat tűzött ki a legjobb értekezésre, melynek tárgya a folyóknak a kereskedés és ipar általi fertőzése, a halakban okozott kár tekintetéből. A beadás határideje 1885. október 1.

A szerkesztésért felelős: **B. Gy.**